

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Сумський державний університет

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій

Кафедра психології, політології та соціокультурних технологій

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Ніна СВІТАЙЛО

_____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 231 Соціальна робота,
освітньо-професійної програми Соціальна робота

на тему: «**Можливості соціальної адаптації людей похилого віку шляхом
навчання їх цифровій грамотності**»

Здобувачки групи СР–91–0 Жили Катерини Сергіївни

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело.

(підпис)

Катерина ЖИЛА

Керівник кандидат філософських наук Юлія САВЕЛЬЄВА

(підпис)

Суми – 2023

АНОТАЦІЯ

до кваліфікаційної роботи здобувача ступеня бакалавра соціальної роботи Жили Катерини Сергіївни на тему: «Можливості соціальної адаптації людей похилого віку шляхом навчання їх цифровій грамотності»

Кваліфікаційна робота викладена на 79 сторінках, вона містить два розділи, 1 таблицю, 8 додатків, 50 використаних джерел.

Об'єктом дослідження є соціальна адаптація людей похилого віку.

Предмет дослідження – особливості соціальної адаптації людей похилого віку шляхом навчання їх цифровій грамотності.

Мета та завдання дослідження полягають в розробленні, апробації та аналізі програми навчання людей похилого віку цифровій грамотності як засобу їх соціальної адаптації.

Методами дослідження є загальні та спеціальні наукові методи: синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування, узагальнення, аналіз, когнітивний метод, порівняння, абстрагування, моделювання, соціологічне опитування, спостереження, соціальний експеримент.

Встановлено, що сучасний рівень цифрової грамотності людей похилого віку в Україні низький, розкрито проблематику, зміст, стан та особливості соціальної адаптації людей похилого віку, розглянуто етичні стандарти соціальної роботи, визначено оптимальні шляхи вирішення етичних дилем, розроблено проєкт «Цифрова грамотність для людей похилого віку», вперше залучено до проєкту молодь за допомогою соціальної реклами, розкрито напрями удосконалення діяльності «Університету третього віку».

Матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати фахівцями соціальної роботи, педагогами, психологами в їхній професійній роботі для підготовки проєктів, навчально-методичних матеріалів проведення тренінгів і практичних занять «Університеті третього віку», тощо.

Ключові слова: етична дилема, етична норма, люди похилого віку, правове регулювання, соціальна адаптація, соціальні послуги, соціальна реклама, університет третього віку, цифрова грамотність.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ БАЗИ З ПИТАНЬ ЦИФРОВОЇ НЕГРАМОТНОСТІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ТА ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ	10
1.1. Аналіз нормативно-правової бази щодо соціальної адаптації людей похилого віку	10
1.2. Цільова аудиторія, потреби та обмеження, що призводять до цифрової неграмотності	16
1.3. Соціальна адаптація як психологічний процес та технологія соціальної роботи	22
1.4. Етичні принципи та етичні дилеми в роботі з людьми похилого віку	26
1.5. Британська модель університету третього віку	34
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ШЛЯХОМ НАВЧАННЯ ЇХ ЦИФРОВІЙ ГРАМОТНОСТІ	40
2.1. Соціальна реклама як чинник спонукання молоді до навчання людей похилого віку	40
2.2. Проєкт «Цифрова грамотність для людей похилого віку». «Сміливі» – група пенсіонерів, які допомагають іншим самовдосконалюватися	45
2.3. Апробація та аналіз проєкту «Цифрова грамотність для людей похилого віку»	52
2.4. Рекомендації для університетів третього віку та інших закладів...	60
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	72

Перелік умовних позначень та скорочень

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй

МОП – Міжнародна організація праці

СЖО – складні життєві обставини

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO), є спеціалізованою установою ООН

ЮНІСЕФ – Дитячий фонд ООН (англ. United Nations Children's Fund, UNICEF), спеціалізована структура ООН

НЕС – Національний виконавчий комітет

УЗА – університет третього віку

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема соціальної адаптації людини вже тривалий час належить до фундаментальної у багатьох областях наукових знань. В умовах розвитку ринкової економіки та збільшення можливостей у сфері соціального забезпечення через демографічне старіння проблеми старшого покоління набувають особливої гостроти та актуальності. Адаптація в більшості випадків є необхідною умовою для покращення соціального стану людей похилого віку та їх самопочуття і є одним із цілком реальних способів збереження життєздатності людини у сучасному мінливому світі.

Соціально-демографічна структура сучасного суспільства характеризується постійним зростанням кількості людей похилого віку. У багатьох розвинених країнах спостерігається тенденція до збільшення частки старіючого населення і Україна входить до 30 країн світу за часткою людей віком від 60 років і старше [47]. За даними Державної служби статистики України станом на 01 січня 2022 року частка осіб у віці 60 років і старше (10152383 осіб) в загальній чисельності населення держави (40997698 осіб) становить 24,8 % і є однією з найвищих у світі [10, 43]. Через військову агресію Росії проти України внаслідок надмірної смертності, низького рівня народжуваності і міграційних процесів населення держави тепер становить від 28 до 35 мільонів осіб, отже частка осіб похилого віку значно більша і надалі збільшуватиметься [8].

Сьогодні існує низка проблем, пов'язаних зі «старіючим суспільством». У зв'язку з цим зростає інтерес до цієї вікової групи населення. Сучасність диктує нові ідеали щодо зовнішнього вигляду, рівня освіти, доходів і способу життя. Це призводить до формування нових комплексів, у тому числі пов'язаних з віковими змінами.

На сучасному етапі спостерігається розвиток комплексу проблем, пов'язаних зі старінням населення. Так, основними небезпеками старості є самотність, апатія, жалість до себе, відчай та соціальна ексклюзія – розрив

соціальних зв'язків. Поряд з цими проблемами, літні люди не в змозі подбати про себе і задовольнити основні життєві потреби, як фізично, так і фінансово.

Система соціального захисту включає в себе комплекс соціальних послуг, в тому числі і соціальну адаптацію, для надання допомоги особам з інвалідністю, людям похилого віку та деяким іншим категоріям громадян. Зміст соціального обслуговування є комплексним і спрямований на надання комплексу соціальних послуг, спрямованих на задоволення потреб громадян, викликаних старістю, хворобою, інвалідністю, психологічними проблемами та іншими непередбачуваними соціальними ризиками.

Поряд з вищевказаними проблемами все частіше виникає потреба в набутті громадянами цифрових навичок, адже відбувається цифровізація країни, яка несе позитивні зміни в усіх сферах життя (відкриваючи величезний спектр можливостей) і не припиняючи дивувати та захоплювати. При цьому без цифрової грамотності населення успішно цифровізувати країну неможливо. Та якщо молодь і люди середнього віку здатні дуже швидко все опанувати, то серед людей похилого віку це одна з найпоширеніших проблем. На просторах інтернету створено безліч сайтів, проєктів, застосунків, інтернет-ресурсів, онлайн уроків для того, щоб допомогти населенню опанувати цифрові технології. До прикладу, Міністерство цифрової трансформації запустило національну онлайн-платформу з цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта», компанія Київстар запустила першу онлайн-школу мобільної грамотності, яка покликана допомогти старшому поколінню навчитись користуватись сучасними телефонами та використовувати всі їхні переваги. Крім того для підвищення цифрової грамотності людей похилого віку створено багато соціальних проєктів, це українські ресурси з онлайн-уроками для бабусь та дідусів з покроковими інструкціями: від увімкнення смартфона та налаштування його під себе до використання месенджерів та різноманітних додатків тощо. Але парадокс полягає в тому, що для того, щоб мати можливість переглядати вищезгадані онлайн-уроки, потрібно вміти

користуватися смартфоном. Виявилось, що потрібен інший підхід до цієї проблеми.

Тому вкрай необхідно дослідити проблему цифрової грамотності людей похилого віку та виявити можливості її подолання.

Об'єкт дослідження – соціальна адаптація людей похилого віку .

Предмет дослідження – особливості соціальної адаптації людей похилого віку шляхом навчання їх цифровій грамотності.

Мета кваліфікаційної роботи – розроблення, апробація та аналіз програми навчання людей похилого віку цифровій грамотності як засобу їх соціальної адаптації.

Реалізація поставленої мети кваліфікаційної роботи визначила вирішення таких **завдань**:

- Проаналізувати нормативно-правову базу з питань соціальної адаптації як послуги соціальної роботи та як технології соціальної роботи;
- Дослідити цільову аудиторію, її потреби, проблеми та обмеження;
- Визначити стан дослідження соціальної адаптації як психологічного процесу та технології соціальної роботи;
- Охарактеризувати етичні стандарти та етичні дилеми в роботі з людьми похилого віку;
- Проаналізувати британську модель діяльності університету третього віку;
- Проаналізувати соціальну рекламу, спрямовану на залучення молоді до подальшого навчання нею своїх батьків, бабусь, дідусів, тощо;
- Проаналізувати проєктну діяльність у вирішенні проблеми цифрової неграмотності людей похилого віку;
- Дослідити результати роботи групи, створеної з числа активних людей похилого віку для залучення своїх однолітків до університету третього віку для подальшого навчання комп'ютерній грамотності;
- Напрацювати рекомендації щодо напрямів удосконалення діяльності «Університету третього віку».

Теоретико-методологічна база кваліфікаційної роботи

Теоретичною та інформаційною основою написання роботи є чинне законодавство України, матеріали наукових фахових періодичних видань з психології, педагогіки, соціології.

Методи дослідження. Використання сукупності загальнонаукових та спеціальних методів дослідження сприяло досягненню поставленої мети.

Методологія кваліфікаційної роботи базувалася як на загальнонаукових принципах (системності, структурної функціональності, комплексності, усебічності пізнання), так і на спеціальних методах дослідження (соціологічне опитування, спостереження, соціальний експеримент). Задля повноцінного вирішення завдань також було використано загальнологічні методи: синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування, узагальнення, аналіз, когнітивний метод, порівняння, абстрагування, моделювання та ін.

Експериментальна (практична) база дослідження: територіальний центр соціального обслуговування Конотопської міської ради Сумської області, Конотопська центральна міська бібліотека імені С. І. Пономарьова, місцевий краєзнавчий музей імені О. М. Лазаревського.

Теоретичне значення (наукова новизна). Наукова новизна роботи полягає в тому, що:

- ✓ проаналізовано сучасний рівень цифрової грамотності людей похилого віку в Україні;
- ✓ здійснено термінологічний аналіз і методи дослідження соціальної роботи;
- ✓ вивчено науковий доробок дослідників у галузі соціальної роботи, соціології, педагогіки та психології, у яких розкрито зміст, стан та особливості соціальної адаптації людей похилого віку;
- ✓ визначено основну проблематику людей похилого віку;
- ✓ розглянуто етичні стандарти соціальної роботи, питання етики стосунків фахівців і отримувачів соціальних послуг, визначено оптимальні шляхи вирішення етичних дилем;

✓ розроблено та впроваджено проєкт «Цифрова грамотність для людей похилого віку» зокрема із залученням до проєкту молоді за допомогою соціальної реклами;

✓ зроблено аналіз проєкту «Цифрова грамотність для людей похилого віку»;

✓ напрацьовані рекомендації щодо напрямів удосконалення діяльності «Університету третього віку».

Практичне значення дослідження, впровадження результатів дослідження. Результати роботи можуть бути використані фахівцями соціальної роботи, педагогами, психологами в їхній професійній роботі для реалізації проєктів та розробки підготовки навчально-методичних матеріалів для занять з людьми похилого віку в «Університеті третього віку» при територіальних центрах соціального обслуговування, в бібліотеках, будинках-інтернатах для людей похилого віку та осіб з інвалідністю тощо.

Апробація результатів дослідження. За результатами теоретичної частини дослідження розроблено та реалізовано проєкт «Цифрова грамотність для людей похилого віку».

Загальні відомості про структуру та обсяг кваліфікаційної роботи.

Робота містить: анотація, зміст, вступ, 2 розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінок, із яких 66 – основного тексту. Список використаних джерел налічує 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ БАЗИ З ПИТАНЬ ЦИФРОВОЇ НЕГРАМОТНОСТІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ТА ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

1.1. Аналіз нормативно-правової бази щодо соціальної адаптації людей похилого віку

Аналіз правового регулювання соціальної роботи в Україні, зокрема нормативно-правової бази щодо соціальної адаптації людей похилого віку, доцільно розпочати з головного Закону України – Конституції України, в якій гарантуються основні права і свободи людини і громадянина. Права людини – це комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в цивілізованому суспільстві [29].

У свою чергу для соціальних працівників орієнтир на забезпечення дотримання прав людини в соціальному житті є правовою основою соціальної роботи. Це включає розуміння і неухильне дотримання законодавчих, нормативно-правових основ соціальної роботи. Конституція України гарантує право на соціальний захист, про що йдеться у статті 46, відтак доцільно розглянути законодавчі нормативно-правові документи та постанови, що покликані забезпечити реалізацію даного права [19].

Законодавчу, нормативно-правову основу соціальної роботи в Україні визначають правові документи, умовно поділені на п'ять груп відповідно до суб'єктів їх видання: 1) регламентуючі, дорадчі документи світового співтовариства (акти, декларації, пакти, конвенції, рекомендації, резолюції ООН, ВООЗ, МОП, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та ін);

2) внутрішньодержавні юридичні акти (Конституція, закони, укази, розпорядження Президента України, постанови уряду України, накази, рішення колегій та інструкції Міністерства соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я, та ін.);

- 3) документи суб'єктів України, які забезпечують реалізацію законів на своїй території;
- 4) документи муніципальних утворень;
- 5) рішення, накази, розпорядження безпосередньо закладів та організацій [30].

Правові основи соціальної роботи в Україні регулюють українські і міжнародні законодавчі документи. Зокрема, законодавчу базу соціальної роботи в Україні становлять такі міжнародні документи, як Загальна декларація прав людини, [18], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [24], Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [25]. У Загальній декларації прав людини (стаття 22) наголошується, що «кожен як член суспільства має право на соціальне забезпечення, а також на здійснення економічних, соціальних і культурних прав, необхідних для його гідності й вільного розвитку його особистості, за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до організації і ресурсів кожної держави» [18]. Особлива увага у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права приділяється гарантії права на працю, соціальне забезпечення, охорону дітей і жінок, захист від бідності та голоду, що наразі дуже актуально [25].

Відносини у соціальній сфері регулюють закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про зайнятість населення», «Про психіатричну допомогу» тощо. Вони визначають права представників соціально вразливих груп на отримання соціальної допомоги, зокрема на соціальне обслуговування [35]. Для практичної соціальної роботи важливими є закони «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», Сімейний кодекс України тощо. Нормативно-правову базу

також утворюють різні положення, затверджені указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України, які визначають порядок діяльності певних соціальних установ, зокрема Типове положення про районний, міський, районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб [13], Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) [12].

Одним з правових документів, що визначає законодавчу, нормативно-правову основу соціальної роботи в Україні, є Закон України «Про соціальні послуги» [35], який регламентує основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у них. Відповідно до цього Закону в Україні можуть надаватися базові соціальні послуги, однією з яких є соціальна адаптація.

Відповідно до зазначеного вище Закону України послуги можуть надавати різноманітні соціальні установи або заклади (установи і заклади тимчасового перебування; стаціонарні, реабілітаційні установи і заклади; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); інші заклади соціальної підтримки), які можуть бути державними, комунальними, громадськими, благодійними, релігійними. У недержавній сфері соціальні послуги можуть надавати фізичні особи-підприємці та фізичні особи. Діяльність недержавних організацій може здійснюватися на підставі ліцензій, довірливих відносин з державними організаціями внаслідок перемоги в конкурсах на соціальне замовлення [35].

Надання допомоги особам, які потребують соціальних послуг, зумовлено обов'язками держави. Отримувачі соціальних послуг – особи/сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, яким надаються соціальні послуги. Отримувач соціальних послуг – особа, яка є суб'єктом системи надання соціальних послуг з метою соціалізації, соціальної адаптації тощо.

В соціальній роботі використовується термін «клієнт», адже його семантичне значення тлумачиться як користувач, замовник та отримувач послуг. В системі соціального захисту термін «клієнт» є найбільш узагальненим і визнаним на міжнародному рівні соціальної роботи.

Законодавство України становить певну базу соціальної роботи, забезпечує її правовий статус, створює правові умови для ефективного регулювання системи соціального захисту, соціальної допомоги і соціальної підтримки населення. Низка важливих понять, описаних в розділі I, статті 1, пункті 15 Закону України «Про соціальні послуги», дасть змогу глибше зазирнути в досліджувану проблему та найкраще зрозуміти її суть.

Складні життєві обставини (СЖО) – обставини, що негативно впливають на життя, здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які вона не може подолати самотійно.

Фактори, які можуть ускладнити життя людей похилого віку: похилий вік; часткова або повна втрата рухової здатності та пам'яті; невиліковні хвороби та хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові розлади, в тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин; інвалідність; безпритульність; безробіття; малозабезпеченість; втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; гендернозумовлене насильство; домашнє насильство; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; шкода, заподіяна пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичними актами, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією [35].

Отже, люди похилого віку в силу природніх змін можуть перебувати в складних життєвих обставинах, що в свою чергу може бути однією з причин чому вони не можуть навчитись комп'ютерній грамотності.

Соціальні послуги – це дії, спрямовані на запобігання складних життєвих обставин, подолання їх або мінімізацію негативних наслідків для окремих осіб/сімей, які перебувають у таких обставинах. Особи/сім'ї можуть отримувати одну або кілька соціальних послуг одночасно.

Соціальні послуги надаються для досягнення наступних **цілей**: запобігання, подолання СЖО; мінімізація негативних наслідків СЖО.

Основні **принципи** надання соціальних послуг: дотримання прав людини, дитини та осіб з інвалідністю; гуманізм; забезпечення рівності прав та можливостей чоловіків і жінок; повага честі та гідності; толерантність; законність; соціальна справедливість; доступність та відкритість; неупередженість та безпека; добровільність; індивідуальні підходи; комплексність; конфіденційність; максимальна ефективність та прозорість використання бюджетних та інших коштів надавачами соціальних послуг; забезпечення високого рівня якості соціальних послуг [35].

Соціальні послуги соціальної адаптації – це необхідні кроки в процесі позитивного пристосування до змін у соціальному середовищі людей зі складними життєвими обставинами, таких як люди похилого віку, люди з інвалідністю, люди, які перебували в спеціальних установах або будинках-інтернатах, люди, які були засуджені до обмежувальних заходів або позбавлення волі на певний строк, для усунення обмежень та адаптації умов їхнього життя з метою підтримання якості їхнього життя. Вони являють собою комплекс заходів, що здійснюються протягом періоду часу, необхідного для процесу позитивної адаптації до змін у соціальному середовищі.

Соціальні послуги надаються на короткостроковій, періодичній та довгостроковій основі на підставі індивідуальних планів надання [11].

Доступність соціальних послуг

- Надавачі соціальних послуг організують свою діяльність у приміщеннях, спеціально обладнаних та пристосованих для надання послуг особам з інвалідністю.

- Надавачі соціальних послуг вживають заходів щодо інформування отримувачів соціальних послуг та/або їх законних представників про соціальні послуги, порядок звернення за їх наданням, а також про порядок та умови їх надання. Інформація для отримувачів соціальних послуг розміщується на

спеціальних стендах у доступних місцях у приміщеннях суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також на їхніх веб-сайтах та сторінках у соціальних мережах.

Конфіденційність інформації

Суб'єкти, що надають соціальні послуги, вживають заходів щодо захисту персональних даних та надання конфіденційної інформації про отримувачів послуг та/або їх законних представників відповідно до вимог Законів України «Про інформацію» [33], «Про захист персональних даних» [32] та Міжнародної декларації етичних принципів соціальної роботи [23].

Основні заходи та форми роботи, що становлять зміст соціальної послуги соціальної адаптації, та орієнтовний час, необхідний для їх здійснення, є такими: допомога в аналізі життєвої ситуації та визначенні основних проблем і шляхів їх вирішення; сприяння отримувачам соціальної послуги у залученні до вирішення власних проблем, розробці та реалізації планів подолання складних життєвих обставин; надання інформації з питань соціального захисту; представництво інтересів; надання психологічної допомоги; корекція психологічних станів та поведінки у повсякденному житті; навчання, формування та розвиток соціальних навичок, компетенцій та соціального потенціалу; організація груп самопомоги та участь у їх діяльності; допомога у зміцненні/відновленні корисних сімейних та соціальних зв'язків; участь у клубах за інтересами, клубах активного довголіття, коледжах третього віку; допомога в організації денної зайнятості та дозвілля [11].

1.2. Цільова аудиторія, потреби та обмеження, що призводять до цифрової неграмотності

У 21 столітті ми стикаємося з тим, що населення планети досить швидко старіє. Зниження народжуваності та зниження смертності призводить до так званого старіння планети, перенаселення та проблем з економікою країн [41]. Причина такої тенденції криється в кількох факторах. По-перше, кількість народжених немовлят зменшується, одночасно збільшується кількість пар з проблемами фертильності та безпліддям. По Україні демографічна бомба

вдарила по-іншому: через війну на фронті гинуть молоді хлопці та дівчата, тоді як в тилу від ракетного терору Росії помирають переважно жінки та діти [4]. По-друге, важливий фактор включає кращу доступність і якість медичної допомоги в усьому світі, що, у свою чергу, подовжує тривалість життя. Західні країни та країни з високою якістю первинної медичної допомоги найбільше страждають від явища старіння. Згідно з деякими оцінками ВООЗ до 2050 року загальна кількість населення світу старше 60 років збільшиться майже вдвічі. За безмалі тридцять років від сьогодні можливе зростання кількості людей похилого віку з 900 мільйонів до майже 2 мільярдів. Ці досить вражаючі дані мають численні наслідки, включаючи соціальні, економічні проблеми, а також проблеми охорони здоров'я [7].

Зазвичай ключовими проблемами людей похилого віку в сучасному суспільстві є погіршення здоров'я, труднощі фінансового характеру і складності з адаптацією в суспільстві. Змиритися зі змінами, що відбуваються у житті, їм дуже складно. А змінюється багато – спосіб життя, становище у суспільстві. Та й стан здоров'я накладає багато обмежень. У людей похилого віку часто виникає велика кількість біологічних та психологічних проблем. Біологічними проблемами є: деменція, неправильне харчування, часті падіння, які супроводжуються травмами, депресія, втрата слуху та зору, недотримання прийому лікарських засобів тощо [50].

Поширені психологічні проблеми в літньому віці:

1. Депресія та розлади настрою, які можуть викликати й деякі ліки. Смуток, відсутність мотивації та енергії є звичайними скаргами, пов'язаними з депресією.
2. Тривога, розлади сну, здебільшого, виникають після стресової ситуації, або поруч з іншими хронічними та тривалими захворюваннями, збільшують потребу в снодійних препаратах, які іноді спричиняють погіршення пам'яті або низьку продуктивність протягом дня, що може мати серйозні наслідки для їхнього загального самопочуття [49].
3. Самотність – це суб'єктивне, негативне почуття, пов'язане з власним досвідом людини у неповноцінних соціальних стосунках, що може призвести

до серйозних наслідків для здоров'я, вона пов'язана з поганою психологічною адаптацією, незадоволеністю сімейними та соціальними стосунками.

4. Соціальні зв'язки. Люди похилого віку, як правило, дружать переважно з тими ж віковими групами, що з віком призводить до втрати своїх дружніх зв'язків, проте заводити нових друзів і бути членами нових мереж їм стає важче [48].

Під час воєнних дій відбувається загострення цієї ситуації, адже окрім біологічних та психологічних проблем, додаються проблеми, які мали б негайно вирішуватись. Люди похилого віку мали б задовольняти свої специфічні потреби: медичні та гуманітарні потреби через доступ до повного пакету основних послуг, включаючи їжу та воду; відповідний притулок; медичну допомогу; основні ліки та допоміжні технології; психічне здоров'я та психосоціальні послуги; також інші права, такі як доступ до пенсій, транспорту та інформації [40].

Крім вищезазначеного, під час війни люди похилого віку втрачають зв'язок з рідними, не мають можливості перевірити актуальну інформацію про повітряні тривоги, надання гуманітарної допомоги, пошуку рідних і т.д.

У зв'язку зі зростанням частки людей похилого віку суспільство переймається їхніми проблемами, більша частина уваги приділяється їх соціальному стану, ролі та місці в сім'ї. Вирішуються питання медико-соціальної реабілітації, соціального обслуговування, забезпечення та піклування над людьми похилого віку. Все це є дуже важливим, особливо з точки зору застосування цього досвіду на практиці. Вкрай важливо зацентувати увагу на таких проблемах:

Проблема втрати сенсу життя.

Нерідко люди похилого віку роблять висновки про сенс життя на підставі того, як вони ставляться до життя в його перебігу часу та до себе як члена суспільства. Життя в розумінні людини має сенс і вона почуватиметься комфортно, коли вона потрібна будь-кому і тому є докази, але коли її критикують чи чимось незадоволені, їй здається, що світ руйнується. У людей

похилого віку і людей з обмеженими можливостями повинна бути сформована надія бути потрібним людям, соціумові, бути ними шанованими.

Проблема втрати сенсу життя особливо гостро постає у людей похилого віку, якщо вони відчують, що не потрібні суспільству, а головне – своїм рідним і близьким, що провокує прояв негативних емоцій – образи, агресії, гніву, вини, сорому, аж до відчаю. Тому, попри факт їхнього особистісного чи професійного зростання, накопичений за довге життя досвід, для самоствердження у старості вони намагаються знецінити дії, погляди, навички інших, щоб виглядати досвідченішими та мудрішими. Літні люди люблять засуджувати та критикувати. Тому істотною етичною стороною спілкування з людьми похилого віку виступає сприйняття один одного як партнера по відносинах і встановлення на цій основі взаєморозуміння.

Проблема відчуття непотрібності близьким. Велике значення в житті людини є емоційні стосунки з близькими (родичі, друзі, сусіди, колеги, учні, викладачі тощо), завдяки чому вона в цих відносинах самостверджується та росте як особистість. З віком кількість зв'язків з іншими людьми зменшується, бо вже померло старше покоління та деякі однолітки. Спілкування у звичному колі стає не таким жвавим: скорочується частота та тривалість зустрічей, поговорити буває нема про що: всі старі теми вичерпано, а нові не з'являються. Іноді такий дефіцит спілкування здатний стати соціальною проблемою людей похилого віку. Особливо актуальною є проблема відчуття непотрібності для людей, яких прикувала до ліжка хвороба. Їх гнітить безпорадність, усвідомлення залежності від інших, і вони вважають, що власне тіло зрадило їх.

Нездатність підтримувати звичний спосіб життя людям похилого віку з причини втрати сил, обмеженої рухливості, швидкої фізичної та психічної стомлюваності, часто доповнюється такою проблемою, як незатребуваність таких людей. Особливо це актуально для жінок – молодих бабусь, які заради виховання онуків колись пішли з роботи, але коли ті стали дорослими та самостійними, необхідність її опіки та допомоги у членів сім'ї відпала, та й

суспільству така бабуся теж не потрібна, адже її професіоналізм та комунікабельність після довгих років відсутності досвіду тепер під сумнівом.

Проблема залежності від оточуючих – ще одна проблема людей похилого віку, адже дуже складно змиритися зі своєю безпорадністю тим, хто вів активний спосіб життя, завжди все робив сам і був готовий допомогти. Вони не визнають себе як особистість, оскільки вважають, що можуть повною мірою проявляти себе (вести самостійну діяльність, повноцінно взаємодіяти з оточуючими). Люди похилого віку особливо переймаються тим, що не можуть жити так, як раніше, прохання про допомогу родичів і співробітників соціальних служб даються їм нелегко, адже цим, на їхню думку, вони підтверджують свою нездатність самостійно подбати про себе. Вони чекають на прояв уваги з боку тих, «хто зобов'язаний це робити», адже і вони «все життя виконували свій обов'язок».

По-іншому переживають входження у старість люди, які навіть у молодості не були активними, віддаючи перевагу спокійному, розміреному життю. Вони вимогливі до свого близького оточення, вважають, що їм допомагають недостатньо тому про них мають дбати. Вони відчують себе непотрібними, їм не дає спокою і виснажує думка про їхню безпорадність (фізичну, психологічну, соціальну), яка посилюється зі зменшенням у людини зв'язків із навколишнім світом.

Звуження кола соціальних контактів. Велике значення при роботі з людьми похилого віку має обговорення того, наскільки якісною є їхня взаємодія з оточуючими. Важливо допомогти людині перейти з невдоволення на ті сторони спілкування, які підтримують її особистість. Потрібно розбиратися також у тому, чи правильно організовує людина похилого віку час, який проводить на самоті, чи займається чимось корисним для себе.

За результатами досліджень, проведених американськими психологами, було виділено 5 основних видів життєвої позиції на старості.

1. **Конструктивна позиція.** Спостерігається у тих, кому в молодості був властивий спокій, задоволеність та веселий настрій. Ці риси не втрачаються з

віком, і на старості такі люди позитивні, ведуть активний спосіб життя, допомагають одне одному. Їх не лякає цифра в паспорті, вони не зациклюються на проблемах зі здоров'ям, намагаються цікаво організувати своє дозвілля та залишаються соціально активними. З таким настроєм люди благополучно доживають до глибокої старості.

2. Залежна позиція. Спостерігається у тих, хто був недовірливий у житті сам до себе, не мав сили волі, всім поступався, був пасивним. Такі люди у похилому віці ще більш гостро відчують потребу у допомозі та визнанні. Не отримуючи багато уваги, вони страждають та ображаються.

3. Захисна позиція. Характерна для людей, які перебувають у певному коконі. Вони погано йдуть на контакт із іншими, не хочуть, щоб їм хтось допомагав. Це замкнуті люди, вони цураються суспільства і нікому не показують своїх почуттів. Старість ненависна їм, оскільки неминучими є проблеми: втрата працездатності, залежність від оточуючих і неможливість бути активними.

4. Позиція ворожості до світу. Це лінія поведінки тих, хто звинувачує у всіх неприємностях минулого життя інших людей, суспільство загалом. Для таких особистостей характерна підозрілість та агресивність, недовіра до всіх. Проблема залежності від інших гнітить їх, старість викликає огиду. Порятунком люди такого типу бачать у роботі.

5. Позиція ворожості до себе та свого життя. Характерна пасивних, депресивних громадян, яким близькі фаталістичні ідеї. Таким людям нічого не цікаво, вони безініціативні. Їх глине самотність і відчуття непотрібності, життя здається чергою невдач, а тому смерть не лякає: у ній вони бачать порятунок від своїх страждань та проблем.

Виходячи з практичного досвіду, можна виділити такі категорії людей похилого віку: ті, кому допомога не потрібна; ті, хто втратив здатність до праці частково; ті, кому потрібне обслуговування; ті, кому необхідний догляд.

Під час створення програм соціальної допомоги враховується належність людини до однієї з цих категорій. Від цього залежать методи та прийоми роботи з людьми похилого віку. Головний етичний принцип, якого

слід дотримуватися, працюючи з людьми похилого віку – повага до особистості. Для боротьби з самотністю та проблемами зі здоров'ям існують групи взаємної допомоги та підтримки, служби, які допомагають знайти друзів. Чудова терапія – душевні розмови, живе спілкування [27].

Соціальні проблеми людей похилого віку

До соціальних проблем людей похилого віку можна включити труднощі їх адаптації до нового соціального статусу. Велике значення має можливість спілкуватися з іншими людьми, особливо зі своїми однолітками, із якими вони мають спільні інтереси, у разі, коли немає з ким поділитися своїми проблемами, і ніхто не може надати допомогу, вони можуть знайти своє коло спілкування та підтримку у пансіонаті, де живуть люди, які мають схожі з ними проблеми [28].

Більшість пенсіонерів отримує мінімальну пенсію, тому доводиться економити буквально на всьому, включаючи медичну допомогу та харчування. В таких умовах складно говорити про відпочинок та розваги. Важливою у такій ситуації стає підтримка дітей чи інших молодих родичів. Шоста частина пенсіонерів України є самотніми людьми. Вони не можуть отримати підтримку від родичів, і це посилює їхні соціальні проблеми.

У державі існують соціальні організації з догляду за літніми людьми. Вони вирішують проблеми літніх людей, надаючи їм допомогу для догляду за самотніми, надаючи безкоштовні послуги, обслуговуючи вдома, виплачуючи соціальну допомогу. На жаль не всі люди, що її потребують, особливо у відокремлених селах, можуть скористатися такою допомогою. Мережі соціальних центрів виявляється недостатньою. Останнім часом з'явилося чимало приватних пансіонатів, які працюють із людьми похилого віку, адже деякі громадяни не мають можливості витратити весь свій час на літніх родичів, проте вони все одно намагаються організувати їм гідне життя, бо мають фінансову можливість [27].

1.3. Соціальна адаптація як психологічний процес та технологія соціальної роботи

Кожна індивідуальна мета в суспільстві, залежно від її складності, глобальності та особистої чи суспільної значущості, супроводжується бажаннями емоційного задоволення, комфорту та гармонії з навколишнім середовищем, які неможливі без соціальної адаптації, тобто пристосування індивіда до даного соціуму. Однак така гармонія досягається у кожній людині по-різному. Важливо, що всі адаптовані люди емоційно спокійні, мають стійкий, хоч і не завжди усвідомлений, стан, стабільний мотиваційний «заряд» і вільні від деструктивних стресів, що має вирішальне значення для ефективності будь-якого виду діяльності. За відсутності соціальної адаптації та пристосування виникає дезадаптація. Дискомфорт та інші емоційні, інтелектуальні, особистісні та діяльнісні порушення є супутніми явищами дезадаптації.

Спочатку «адаптація» була категорією біологічної науки і розглядалася як пристосування організму до середовища. У роботах Ч. Дарвіна адаптація трактувалася як сукупність змін, що відбуваються в організмі, більш-менш адекватних подразникам, що змінюються довкілля [6].

Не всяка соціальна адаптація є доброю для людини. Якщо людина потрапляє в несоціальну ситуацію і звикає до неї, її адаптація стає негативною (негативна адаптація, дезадаптація в очах суспільства). І навпаки, існують позитивні дезадаптації (або позитивна дезадаптація), які, як би парадоксально це не звучало, є корисними для людини і суспільства. Адже потрібна велика мужність, психологічна стійкість і сила волі, щоб протистояти асоціальним ситуаціям, в які іноді потрапляють люди. З точки зору їх цінності для суспільства таких людей можна назвати соціально адаптованими, адже результатом успішної соціальної адаптації є адаптованість людини до соціального середовища, найважливішими показниками якої є: статусне місце людини у групі; соціальні переживання, що відображають його ставлення до

норм, цінностей та правил поведінки та її емоційний стан; самооцінка; рівень спілкування та взаємодії.

Адаптація посідає важливе місце у змісті соціальної роботи. Вона характеризує процес взаємодії суб'єкта соціальної роботи із соціальним середовищем та відображає певні результати соціальної роботи і може бути критерієм її ефективності. Тому розуміння сутності процесу адаптації та його механізмів є необхідною умовою професіоналізму соціальних працівників. Процеси адаптації підтримуються відповідними технологіями.

Соціальні технології – це сукупність способів професійного впливу на соціальний об'єкт із метою його поліпшення, забезпечення оптимізації функціонування при можливому тиражуванні певної системи впливу.

Технології соціальної роботи – вид соціальних технологій, метою яких є адаптація людей до соціальних умов і набуття ними самостійності в подоланні життєвих труднощів.

Відповідно до Державного стандарту соціальної адаптації «соціальна послуга соціальної адаптації – комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для процесу активного гармонійного пристосування осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі осіб похилого віку, осіб з інвалідністю... ..до змінених умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності для підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження їхньої соціальної активності» [11].

Стосовно соціальної роботи термін «соціальна адаптація» має психосоціальне значення і включає в себе аспекти, що стосуються безумовної самоактивізації особистості та залучення до цього процесу комплексу соціально-економічних, соціокультурних, психологічних, педагогічних, медичних і соціальних засобів. Соціальна адаптація визначається як процес, за допомогою якого людина або група людей активно осягає нове соціальне середовище.

Соціальна адаптація може відбуватися у двох формах: 1) активна: коли людина намагається впливати на середовище, щоб змінити його і включитися

в це змінене середовище, змінюючи деякі цінності, форми взаємодії та діяльності; 2) пасивна: коли суб'єкт не намагається змінити соціальне середовище, а поступово включається в те середовище, в якому він опинився.

Як процес, соціальна адаптація включає в себе чотири стадії, на яких індивід пристосовується до нового соціального середовища: 1) стадія, коли суб'єкт знає, як він повинен поводитися в новому середовищі, але у своїй свідомості він ще не визнає ці цінності і може щось відкидати; 2) стадія толерантності, коли людина і нове середовище виявляють толерантність до цінностей і моделей поведінки один одного; 3) етап адаптації, коли людина визнає і приймає основні цінності нового середовища, а деякі цінності людини визнаються новим середовищем; 4) асиміляція, тобто повне узгодження систем цінностей індивіда і середовища [3].

Процес соціальної адаптації характеризується двома аспектами: об'єктивним і суб'єктивним.

Об'єктивний процес соціальної адаптації означає, що з дня народження людина набуває різних соціальних характеристик, які відображають її становище в системі суспільних відносин. З дитинства і до смерті відбувається безперервний процес навчання і розвитку адаптивних механізмів, на формування яких активно впливає навколишнє соціальне середовище.

Суб'єктивний процес соціальної адаптації безпосередньо пов'язаний з індивідуальними якостями, установками і переконаннями. Тому важливим елементом соціальної адаптації є узгодження цілей, прагнень і ціннісних орієнтацій індивіда з особливостями його здібностей і соціального середовища та вміння реалізувати їх у конкретній соціальній ситуації.

Соціальна та психологічна адаптація нерозривно пов'язані між собою, хоча іноді й не збігаються. Соціальна адаптація на рівні особистості включає в себе:

- Пристосування до мікросередовища через спілкування, поведінку та діяльність, реалізуючи таким чином механізми взаємодії індивіда з мікросередовищем.
- Засвоєння норм і моральних цінностей найближчого позитивного соціального оточення шляхом їх раціонального визнання або інтерналізації.

- Досягнення суб'єктом стану адаптації шляхом встановлення динамічної рівноваги між особистісними установками та очікуваннями соціального оточення (за наявності контролю з боку суб'єкта).

Механізмом соціальної адаптації виступає соціальна самосвідомість людини, в якій відбувається формування та усвідомлення своєї соціальної приналежності та ролі. Крім того, до механізмів соціально-психологічної адаптації особистості належать такі:

- Когнітивний: включає всі психічні процеси, пов'язані з пізнанням (наприклад, відчуття, сприйняття, самовираження, пам'ять, мислення та уява).
- Емоційний: спектр моральних почуттів та емоційних станів: тривога, занепокоєння, співчуття, звинувачення, невпевненість тощо.
- Практичний, поведінковий, який передбачає певну спрямовану діяльність людини в соціальній практиці. В цілому всі ці соціально-психологічні механізми соціальної адаптації особистості являють собою цілісну єдність. Соціальна адаптація особистості ґрунтується на активному чи пасивному пристосуванні, взаємодії з існуючим соціальним середовищем та здатності змінювати і якісно перетворювати особистість людини [1].

Проблема адаптації розглядається як багатовимірний і багатогранний процес, в результаті якого досягаються нові якості, зокрема в життєдіяльності людей похилого віку. У процесі адаптації відбувається перебудова особистості, здатної до активної діяльності в нових умовах під впливом нових факторів психологічного, соціального, соціологічного та побутового характеру.

На думку Є. І. Холостової, соціальна адаптація – це процес, за допомогою якого людина пристосовується до соціальних умов свого існування, до конкретної соціальної ситуації [45]. Щодо соціальної адаптації стосовно людей похилого віку, то М. Д. Александрова визначає її наступним чином. «Соціальна адаптація – це те, як люди похилого віку, набувши з віком нових якостей, пристосовуються до суспільства і як суспільство пристосовує людей похилого віку до себе» [2].

На думку вищезгаданих авторів, соціальна адаптація людей похилого віку в інтернатних установах має особливості, які відрізняються від загального уявлення про соціальну адаптацію. Цю специфіку пояснюють кілька обставин: висока частка людей похилого віку; тяжкий стан здоров'я; обмежена мобільність.

Багато в чому труднощі соціальної адаптації людей похилого віку полягають у змінах у різних сферах життєдіяльності:

- В інтелектуальній сфері виникають труднощі з набуттям нових уявлень та адаптацією до непередбачуваних обставин, адже розумові процеси у літніх людей уповільнені і їм потрібно більше часу для оцінки ситуацій.

- З емоційного боку, контрольні функції кори головного мозку поступово слабшають, і риси характеру й темпераменту стають більш вираженими. Це може бути спровоковано будь-якою ситуацією (наприклад, переглядом фільму, втратою старих речей, спогадами про події з молодості). Для більшості людей похилого віку характерні «стерті» почуття, переважання негативних емоцій і низька самооцінка, що може бути пов'язано з різними фізіологічними та соціально-економічними факторами. Велике значення у формуванні образу емоційного та соціального життя літніх людей має вибір стратегій адаптації до свого віку та соціального статусу.

- Моральна сфера – неприйняття нових норм, цінностей і моделей поведінки може призвести до того, що літні люди вступають у конфлікт з оточуючими і таким чином замикаються у власному світі.

Тому існує потреба в широкому просуванні адаптивного і добре функціонуючого старіння. Творчий підхід до життя в пізньому віці допомагає підтримувати інтелектуальні стандарти, є джерелом позитивних емоцій та сприяє інтеграції в суспільство.

1.4. Етичні стандарти та етичні дилеми в соціальній роботі

Соціальна робота передбачає широкий спектр надання допомоги та соціальних послуг різним категоріям населення. Сфери та види діяльності соціального працівника зумовлюють необхідність взаємодії із значною

кількістю людей. Фахівці з соціальної роботи за специфікою своєї діяльності мають бути порадниками, помічниками, посередниками між соціально вразливими громадянами та суспільством. Важливою умовою успішної діяльності соціального працівника є володіння законами, нормами і прийомами професійної поведінки, умінням спілкуватися з людьми, викликати у них довіру, повагу, прагнення до співпраці тощо.

Етичні аспекти надзвичайно важливі у соціальній роботі. Міжнародна Федерація соціальних працівників у нормативному документі «Етика соціальної роботи: принципи і стандарти» зазначає, що саме «етична обізнаність є необхідною складовою професійної практики будь-якого соціального працівника» [15]. У липні 2018 року було ухвалено «Глобальну декларацію етичних принципів соціальної роботи» (Global Social Work Statement of Ethical Principles), в якій висвітлено дев'ять принципів етики, підтриманих як практиками, так і академічною спільнотою: Визнання гідності людини, сприяння правам людини, сприяння соціальній справедливості, сприяння праву на самовизначення, сприяння праву на участь, повага конфіденційності та приватності, ставлення до людей як до цілісних індивідів, етичне використання технологій та соціальних медіа, професійна доброчесність [37].

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України важливий для всіх соціальних працівників незалежно від їхніх конкретних професійних функцій, умов роботи та особливостей населення, якому вони надають послуги, та містить: етичні принципи діяльності фахівців із соціальної роботи (перелік базових етичних ідей і традицій, що стають підґрунтям для прийняття етичного рішення в соціальній роботі); норми етичної поведінки фахівців із соціальної роботи (основа професійної діяльності) [16].

Етичні принципи діяльності фахівців із соціальної роботи:

Повага до гідності кожної людини. Кожна людина є неповторною та унікальною, тому необхідно не допускати жодного прояву зневаги до особистості. Застосовуючи право на самореалізацію людям похилого віку

запропоновано взяти участь в проєкті «Цифрова грамотність для людей похилого віку», без примусу, добровільно люди похилого віку приходили на заняття, під час занять не було прояву зневаги в разі несприйняття інформації.

Пріоритетність інтересів клієнтів. Фахівці із соціальної роботи доклали максимум зусиль, знань, навичок аби допомогти у навчанні людей похилого віку цифровій грамотності.

Толерантність. Фахівці із соціальної роботи є толерантними до різних емоційних проявів клієнтів, мають належний рівень професійної підготовки, за будь-яких обставин зберігають рівновагу, терпимість. Вони сприймають проблеми й обставини клієнтів незалежно від їхнього способу життя, поведінки, соціального та національного походження, статі тощо. Ми разом з фахівцями соціальної роботи проявили неабияке терпіння в процесі навчання, адже всі люди різні, рівень сприйняття інформації у всіх різний і потрібно було доносити інформацію по декілька разів, іноді змінюючи формулювання.

Довіра та взаємодія у вирішенні проблем клієнта. Фахівці із соціальної роботи в процесі навчання створили доброзичливу атмосферу, інтереси людей похилого віку повністю були задоволені.

Доступність послуг. Фахівці із соціальної роботи надають допомогу кожному, хто звертається до них за захистом, підтримкою, консультацією або порадою, без будь-якої дискримінації щодо статі, віку, фізичних або розумових обмежень, соціальної приналежності, віросповідання, мови, політичних поглядів. У проєкті взяли участь досить різні особи, усім приділено максимум уваги, підтримки, не порушуючи їх поглядів на життя.

Конфіденційність. Фахівцями із соціальної роботи в процесі навчання було доведено учасникам проєкту їх права щодо конфіденційності, тому усі, хто бажали, давали згоду на фотографування учасників під час заходу, опублікування фото та інформації щодо себе стосовно проєкту у кваліфікаційній роботі та на ресурсах, де ці матеріали будуть опубліковані, та на поінформування інших осіб про їх участь у проєкті задля додаткового

залучення інших осіб до навчання. Без згоди учасників жодної інформації стороннім особам не надано.

Дотримання норм професійної етики. Фахівці із соціальної роботи сприяють формуванню та реалізації заходів соціальної політики, забезпеченню благополуччя людини, спільноти, громади, несуть відповідальність за розвиток та дотримання професійних норм у розв'язанні практичних завдань соціальної роботи.

Норми етичної поведінки фахівців із соціальної роботи є основою їхньої професійної діяльності згідно із загальнолюдськими цінностями та етичними принципами соціальної роботи, однією з яких є ***етична поведінка стосовно клієнтів:***

- Поважати особистість клієнта і гарантувати захист його гідності та прав незалежно від походження, статі, віку та внеску в суспільний і соціальний розвиток.
 - Прагнути зрозуміти кожного клієнта, з'ясувати всі чинники проблем, пропонувати оптимальні види професійної діяльності або соціальних послуг.
 - Безпека клієнтів є першою умовою діяльності фахівців із соціальної роботи.
 - Допомогати всім клієнтам рівною мірою.
 - Заохочувати клієнта до взаємодії, яка ґрунтується на довірі, співчутті та збереженні конфіденційності.
 - Визнавати й поважати наміри, відповідальність клієнтів за прийняте рішення.
 - Якщо неможливо надати соціальну послугу, фахівці із соціальної роботи зобов'язані повідомити про це клієнтам, залишивши за ними право на свободу дій.
- Всі вищезгадані принципи були застосовані під час реалізації проєкту, про що описано у підрозділі 2.2.

Професійна діяльність соціального працівника базується на трьох фундаментальних принципах, які визначають етичні особливості роботи: повага до людини, визнання її безумовної цінності, незалежно від реальних досягнень та поведінки особистості; визнання того, що людина – унікальна соціальна істота, яка реалізує свою унікальність у стосунках з іншими людьми

і залежне від них в своєму розвитку; визнання того, що людині від початку властива здатність до змін, поліпшення свого життя, росту, а звідси – прагнення до свободи вибору і прийняття рішень.

Професійні межі соціальної роботи – межі компетенції соціального працівника і професійної дистанції між фахівцем і клієнтом, обумовлені: професійними вміннями та компетенцією; ціннісними установками і морально-етичними нормами; вмінням органічно застосовувати і поєднувати різні форми і методи соціальної роботи; обов'язками соціального працівника і моделлю прийняття рішень, що використовується.

Гендерний компонент в етичній політиці фахівців із соціальної роботи повинен бути взятий до уваги, оскільки він забезпечує встановлення недискримінаційних стосунків з людьми. Завдання гендерної політики в соціальній роботі – відмовитися від захисту прав лише жінок, а вставати на захист інтересів обох статей, що послабить конфронтацію в сфері гендерних стосунків і створить передумови для взаєморозуміння статей [14].

Етичні дилеми в соціальній роботі

Важливим чинником покращення надання послуг у соціальній сфері є формування високих стандартів професійної культури соціальних працівників. Складовою професійної культури є етична культура, у якій проявляються моральні вимоги до особистості фахівця, вміння вирішувати складні етичні проблеми у взаєминах з клієнтами. Серед етичних проблем у професійній діяльності соціальних працівників вагоме місце займають етичні дилеми. Вміння вирішувати етичні дилеми є важливою складовою професійної етики соціального працівника, яке дозволяє здійснювати моральний вибір у складних етичних ситуаціях, якісно надавати соціальні послуги клієнтам та запобігати професійному вигоранню.

Етична дилема в соціальній роботі – це ситуація, у якій соціальний працівник, здійснюючи певний вчинок чи приймаючи рішення, змушений визначити для себе пріоритети: норми професійної етики або особисті моральні переконання (суспільний запит, вимоги керівництва та ін.). Етична

дилема виникає в ситуації, коли всі альтернативні рішення чи варіанти поведінки мають негативні моральні наслідки, коли важко відрізнити хороше від поганого, добро від зла [20].

В практичній соціальній роботі часто трапляються випадки, коли правильність того або іншого рішення складно перевірити у професійних стандартах, інструкціях чи етичному кодексі. Нерідко для розв'язання етичної дилеми важко знайти єдине правильне рішення, адже існує плюралізм думок та підходів. Власне тоді соціальному працівнику потрібно діяти на власний розсуд.

У ході взаємодії між соціальним працівником і клієнтом виникають взаємини залежності, причому перший грає роль помічника, наставника, а другий – потребуючого допомоги. Їх об'єднує спільна мета – вирішення проблем клієнта. Ці відносини покликані, передусім, навчити клієнта брати відповідальність за своє життя, приймати рішення з використанням широкого арсеналу можливостей та варіантів.

Одним з документів, що регулює професійну етику фахівців соціальної сфери, є «Міжнародна декларація етичних принципів соціальної роботи». Важливою причиною виникнення етичних дилем зазначений документ вважає конфлікт суперечливих інтересів: між особистими інтересами соціального працівника та інтересами клієнта; між інтересами клієнта та інтересами третіх осіб; між інтересами груп клієнтів; між групами клієнтів та рештою спільноти; між системами (установами) та групами клієнтів; між роботодавцем та соціальним працівником; між різними групами професіоналів [23].

У процесі надання допомоги клієнтам соціальні працівники часто не впевнені у правильності прийнятих рішень, їм доводиться вибирати між результативною дією і дією згідно з інструкціями та правилами, чинити всупереч бажанням клієнта. Законодавча база багатьох країн не встигає за розвитком реалій соціуму. Інколи добробут клієнта та законодавча база суперечать один одному. В деяких випадках соціальні працівники воліють порушувати закони та інструкції, щоб не завдати шкоду клієнту.

Значну роль у виникненні та вирішенні етичних дилем відіграють моральна відповідальність, самостійність та творчий підхід до роботи фахівця із соціальної роботи. Соціальний працівник зобов'язаний уважно ставитися до своїх клієнтів, бути відповідальним за прийняті рішення. Чим більша відповідальність покладена на соціального працівника, чим більші його професійні повноваження та можливості, тим складнішим буває вибір у нестандартних ситуаціях, що потребують морального вибору. У таких ситуаціях фахівець із соціальної роботи повинен мислити нестандартно, творчо, водночас дотримуючись наявних у суспільстві моральних норм та цінностей.

Найчастіше етичні дилеми виникають на стику інтересів соціального працівника та клієнта (клієнтів) або групи клієнтів та установ соціального захисту. Етичні дилеми можуть бути спричинені різницею етнокультурних традицій, соціальних, культурних, релігійних чи політичних поглядів надавачів та клієнтів соціальних послуг.

Дотримання етичних цінностей соціальної роботи нерідко суперечить самому характеру професійних обов'язків соціальних працівників. Наприклад, цінність незалежності особистості, самостійного прийняття рішень клієнтом не завжди узгоджуються з необхідністю здійснення впливу на поведінку клієнта чи її корекції фахівцем соціальної роботи [37].

Право на самовизначення, саморозвиток та самостійність прийняття клієнтом рішень призводять до появи низки етичних дилем. Зокрема, соціальні працівники несуть відповідальність перед клієнтами за надання їм допомоги. Водночас не можна позбавити клієнта його права та обов'язку відповідати за власне життя. Клієнт повинен самостійно приймати рішення, як йому діяти в певній ситуації і відповідати за наслідки. У випадку взаємодії фахівця із соціальної роботи з клієнтами, які переживають різного роду життєві кризи, ведуть асоціальний спосіб життя, мають особливі потреби, зокрема обділені інтелектуально чи мають психічні розлади, самостійне прийняття адекватних рішень значно ускладнене або зовсім не можливе.

Під час реалізації проєкту «Цифрова грамотність для людей похилого віку» однією з перших виникла дилема, коли порушувався основний принцип діяльності фахівця з соціальної роботи – «не нашкодь»: майбутні спеціалісти не мають права порушувати цей принцип, адже неправильна робота з клієнтом може спровокувати рецидиви, негативну, або, навіть, агресивну поведінку та ряд інших проблем, які потрібно вирішувати. В темі роботи зазначена послуга, яка надавалась вказаній цільовій аудиторії, але Закон України «Про соціальні послуги» наголошує про те, що соціальні послуги мають надавати фахівці, а не звичайні студенти університету. Це зрозуміло, адже послуги соціальної роботи – це складний та комплексний підхід у вирішенні проблем клієнтів соціальної роботи і надавати доступ до них людям, які навіть університету не закінчили, заборонено законодавством. При цьому потрібно було працювати з цільовою аудиторією, а вирішувати проблеми (навіть незначні) було б надскладно, не надаючи послуг.

Якщо говорити про основну частину роботи – залучення людей похилого віку до діяльності Університету третього віку, створення з їх числа груп, які будуть, і залучати інших літніх людей до університету, і пропонувати різні активності – походи в музеї, театри, то в цьому аспекті також виникла дилема. Вона полягала в тому, чи будуть люди похилого віку спілкуватись з тими, кого вони не знають, чи довіряться фахівцям, та чи будуть відчувати себе комфортно у незнайомій компанії. Проте в ході роботи з цільовою аудиторією з'ясувалось, що всі залучені учасники дуже активні, вони люблять нові знайомства, багато чим цікавляться, тому ця дилема швидко вирішилась.

Ще однією дилемою стала доцільність використання адаптації як послуги або технології соціальної роботи в навчанні людей похилого віку, адже адаптація складний та комплексний підхід у вирішенні дезадаптації людей в будь-якій її формі. В практиці Університету третього віку використовується британська модель Університету третього віку, яка не передбачає залучення спеціалістів до процесу адаптації клієнтів територіальних центрів і він проходить самостійно.

Тому дилемою стало питання адаптації людей похилого віку з залученням фахівців чи використовуючи британську модель Університету третього віку. Єдиним правильним варіантом було використання британської моделі Університету третього віку, але з залученням фахівців до певних задач – програміст навчав користуватись смартфоном, художниця вчила малювати тощо, що навіть підвищило довіру до них, адже зазвичай фахівців соціальної роботи сприймають як людей, які надають допомогу вже в тяжких випадках, коли є серйозні проблеми.

Отже, етичні дилеми відіграють важливе місце у професійній етиці соціальних працівників. Професійні норми, стандарти та процедури не завжди можуть дати соціальному працівникові однозначну відповідь, як йому поводитися у тій чи іншій складній, з точки зору моралі, ситуації. Моральний вибір часто є дуже складним, особливо для працівників з незначним досвідом професійної діяльності. За таких умов важливо навчитися співвідносити власні етичні цінності з цінностями та нормами установи, завжди діяти в інтересах клієнта, консультуватися з колегами та керівниками. Для вирішення етичних дилем варто бути гнучким у своїх судженнях та діях, завжди знаходити розумний компроміс та ніколи не впадати у відчай чи апатію.

1.5. Британська модель університету третього віку

В попередньому підрозділі згадувалось про те, що шляхом вирішення дилеми, яка виникла під час реалізації проекту «Цифрова грамотність для людей похилого віку», стало використання британської моделі Університету третього віку (УЗА), яка є найвідомішою освітньою моделлю для літніх людей у світі та існує в європейських країнах з 1970-х років. Ідея створення університету третього віку народилася в 1973 році у групи французьких вчених з Тулузького університету. П'єр Віра, професор університету, вирішив організувати курс геронтології для людей похилого віку. Коли кількість бажаючих навчатися на курсі перевищила кількість вільних місць, вчений

вирішив передати свій досвід: у 1975 році, він заснував Міжнародну асоціацію університетів третього віку (AIUTA) зі штаб-квартирою в Тулузі [22].

Соціологи називають третім віком період, коли людина виходить на пенсію або починає працювати менше, але при цьому хоче якнайдовше зберігати активність. Моделі університетів третього віку можна поділити на французьку, британську та китайську. Основні відмінності полягають в організаційній формі навчального процесу та джерелах фінансування. У Франції та Китаї всі витрати, включаючи заробітну плату викладацького складу, оренду аудиторій та комунальні послуги, покриваються вищим навчальним закладом та державою. У британській моделі університети третього покоління фінансуються за рахунок студентської плати та благодійних пожертв. У так званій французькій моделі освіти в місцевих університетах створюються класи і курси для людей похилого віку, на які виділяються державні кошти. Ця модель набула широкого поширення в Німеччині, Нідерландах, Італії та багатьох інших країнах Західної та Центральної Європи. У Британії ця ідея набула розвитку і набула нової форми. Група істориків та соціологів з Кембриджського університету – провідними її членами були Пітер Лазлетт, Майкл Янг та Ерік Мідунтер – запропонувала на початку 1980-х років створити добровольчу організацію з літніх людей як активних громадян, які мають таланти, навички та вміння, і використовувати їх для спільної користі, засновану на принципі самопомоги та самоорганізації. Її члени мали самі створювати групи за інтересами, надавати свої будинки для занять, а також виступати в ролі організаторів занять і викладачів. Кожна група існувала автономно одна від одної. Управлінські та адміністративні функції були покладені на членів групи, які сплачували невеликий щорічний внесок [17].

Британська модель ґрунтувалася на теорії Герагосі про те, що люди похилого віку мають низку психологічних і духовних особливостей. Різниця між традиційною педагогікою та теорією Герагосі полягає в тому, що люди похилого віку активно визначають навчальну програму та рівень своєї участі

в навчанні. Важливим елементом цієї теорії є визнання та врахування вікових особливостей цієї категорії: обмеженої фізичної активності, зниження сенсорного сприйняття та зміни в когнітивних процесах.

У Великій Британії університети третього віку є незалежними установами, неформальними об'єднаннями різних структур, що складаються з груп людей, які добровільно об'єдналися для обміну своїми знаннями, навичками та досвідом. У цьому контексті термін «університет» вживається у своєму первісному значенні – як група людей, які об'єдналися, щоб поділитися своєю любов'ю до навчання. Університети третього покоління у Великій Британії також називають єдиними національними освітніми організаціями, якими керують їхні власні члени.

Членство в Університетах третього віку у Великій Британії відкрите для пенсіонерів і тих, хто працює неповний робочий день, незалежно від раси, віросповідання, політичних поглядів, рівня освіти чи кваліфікації. Ці фундаментальні принципи були викладені в оригінальних «засадничих принципах» і підтверджені в нещодавно прийнятих «Цілях і основних правилах для університетів третього віку».

Мережа Університетів третього віку продовжує швидко розширюватися: в середньому близько 50 нових університетів третього віку відкриваються у Великій Британії щороку, причому кожен університет третього покоління розробляє власні програми і встановлює членські внески на власний розсуд.

Університети третього покоління – це освітні об'єднання для людей похилого віку, що дозволяють учасникам брати участь у різноманітних освітніх, творчих, дозвіллєвих та оздоровчих заходах. Заняття, зустрічі та заходи організовуються переважно в невеликих групах, члени яких регулярно зустрічаються в орендованих приміщеннях в університетах, коледжах, школах, соціальних та інших установах. Зустрічі також можуть відбуватися вдома в одного з членів групи. Члени групи вчаться один від одного через обмін знаннями, навичками та досвідом. Більшість університетів третього віку

пропонують поєднання освітніх, творчих і соціальних заходів, які роблять значний внесок у загальний стан здоров'я і благополуччя своїх студентів.

Щоденні витрати Фонду, включаючи заробітну плату персоналу, поточні витрати національного офісу і витрати, пов'язані з роботою Національного виконавчого комітету, покриваються за рахунок членських внесків, а також за рахунок продажу сувенірної продукції, доходів від реклами та благодійних пожертвувань від «друзів» університетів третього покоління. Члени комітету зазвичай працюють на добровільних засадах.

Кожен університет третього покоління у Великій Британії є унікальним, відображає потреби і бажання своїх членів, та як член Трасту, зобов'язаний:

- підтримувати фундаментальні принципи руху Університетів третього віку;
- заохочувати і надавати можливість літнім людям, які працюють неповний робочий день, допомагати один одному і ділитися своїми знаннями, навичками, інтересами і досвідом;
- пропагувати цінність навчання впродовж усього життя і Університету третього віку просувати переваги членства;
- прагнути до того, щоб ті, хто бажає приєднатися до Університету третього віку, мали можливість це зробити.

Університети третього віку у Великій Британії унікальні тим, що весь навчальний процес здійснюється самостійно їхніми членами.

Поява університетів третього покоління в Україні є відносно нещодавною. В Україні Університет третього віку виступає як навчальний центр, клуб за інтересами, де люди «у віці» вивчають іноземні мови, комп'ютерну грамотність, право та багато інших предметів. Відповідний Наказ «Про запровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» було видано Міністерством соціальної політики України у серпні 2011 року. Ці університети працюють при територіальних центрах соціального обслуговування у великих містах України [31].

Щоб стати учасником однієї з програм, потрібно звернутися до адміністрації будь-якого територіального центру, обрати тематику курсів, що

цікавить, та підготувати необхідний пакет документів для подання заяви на участь. Заяви розглядаються індивідуально [44]. Можливість «навчатися» в такому університеті насамперед дає можливість спілкуватися, чого так бракує людям похилого віку. Такі центри можуть створити певне середовище, в якому вони самі можуть приносити користь і бути корисними. Це ефективний засіб зняття стресу і самотності в нинішній ситуації, коли люди середнього і старшого віку загалом є активними [42].

Вивчення зарубіжного досвіду організації та діяльності УЗА допоможе зробити навчання в українських «Університетах третього віку» більш корисним та різноманітним для 11,5 мільйонів українських пенсіонерів.

Присутність людей похилого віку в таких університетах має позитивні результати і є основою для подальшого вдосконалення системи роботи закладів такого типу та передачі їхнього досвіду країнам, які надають освіту людям пенсійного віку на своїй території.

Висновки до розділу 1

Отже, проаналізувавши нормативно-правову базу щодо соціальної адаптації людей похилого віку, потреби та проблеми цільової аудиторії, поняття соціальної адаптації як психологічного явища і технології соціальної роботи, розглянувши етичні стандарти соціальної роботи, причини виникнення етичних дилем та, проаналізувавши британську модель університету третього віку, хочу зазначити:

Законодавство України про соціальні послуги ґрунтується на Конституції України і складається з Закону «Про соціальні послуги», інших законів, нормативно-правових актів, що регулюють відносини у системі надання соціальних послуг, та міжнародних договорів України з питань надання соціальних послуг. У разі якщо міжнародними договорами України встановлено вищі вимоги до надання соціальних послуг, ніж ті, що передбачені законодавством України, застосовуються норми такого міжнародного договору. Надалі потрібно вивчати міжнародний досвід

забезпечення і реалізації правових основ соціальної роботи та ширше його застосовувати, особливо в складних умовах сьогодення, коли країна зіткнулась з таким лихом, що його наслідки викликають соціальні та економічні проблеми одразу в усіх сферах.

Соціальна адаптація буде результативнішою у випадку самоорганізації та створенні груп, що передбачає британська модель університету третього віку, аніж за допомогою спеціалістів, що передбачає соціальна адаптація. Тому в роботі з цільовою групою мною було застосовано саме британську модель соціальної роботи університету третього віку.

Принципи соціальної роботи та професійної етики соціального працівника передбачають повагу до особистості та прав клієнта, прийняття його таким, яким він є, гнучкість у підходах тощо. Відносини соціальних працівників з клієнтами мають вибудовуватися на довірі, визнанні права на приватне життя і їх конфіденційність. Соціальні працівники повинні поважно відноситись до намірів клієнтів нести відповідальність за особисті дії, однаково допомагати всім клієнтам, дотримуючись професійної моралі як основи фахової етики, особистості соціального працівника, етики стосунків фахівця і клієнта. Реалізація проєкту «Цифрова грамотність для людей похилого віку» відбувалась з дотриманням вищезгаданих етичних принципів.

Етичні дилеми відіграють важливе місце у професійній етиці соціальних працівників. Під час реалізації проєкту дилемою стало питання адаптації людей похилого віку із залученням фахівців чи використовуючи британську модель Університету третього віку, – єдиним правильним варіантом було використання британської моделі Університету третього віку, але з залученням фахівців до певних задач.

Британська модель університету третього віку, метою якого є колегіальне навчання людей похилого віку, ґрунтується на тому факті, що люди «у віці» мають досить великий життєвий та професійний досвід, саме тому вони можуть принести найбільшу користь один одному, навчаючи один одного самостійно та ділячись накопиченими знаннями.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ШЛЯХОМ НАВЧАННЯ ЇХ ЦИФРОВІЙ ГРАМОТНОСТІ

2.1. Соціальна реклама як чинник спонукання молоді до навчання людей похилого віку

Задля подолання проблеми цифрової неграмотності серед людей похилого віку мною було розроблено проєкт «Цифрова грамотність для людей похилого віку», під час реалізації якого фахівці, залучені до цього проєкту, навчали людей похилого віку базовим навичкам користування смартфоном.

Як відомо, не всі люди, особливо в похилому віці, сприймають та засвоюють інформацію, яка викладена в групі. Багатьом до вподоби індивідуальні заняття, де зайвий раз можна запитати про те, що не зрозуміло, не соромлячись перед однолітками. Одним з шляхів вирішення цієї проблеми було залучення молоді до навчання людей похилого віку, а щоб викликати у молоді бажання допомогти їм в опануванні цифрових навичок, виникла ідея поширити соціальну рекламу.

Сучасний світ сповнений гострими соціальними проблемами в усіх аспектах і сферах життя, які потребують уваги з боку держави, населення, комерційних підприємств та кожної окремої соціально-відповідальної людини. Соціальна реклама є одним із ефективних інструментів боротьби з соціальними проблемами населення, являє собою інформацію будь-якого виду, розповсюджену в будь-якій формі, яка спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей, розповсюдження якої не має на меті отримання матеріального прибутку.

Соціальна реклама спрямована на зміну моделей суспільної поведінки і має на меті привернути увагу громадськості до певних соціальних проблем. Вона є різновидом соціального продукту, істотно відрізняється від державної

і політичної реклами, включає в себе інформаційні, популяризаторські й соціальні послуги. Соціальна реклама може відображати державну ідеологію, закликати до певних дій або підвищувати обізнаність суспільства, зазвичай її темами стають суспільні цінності та сфери інтересів.

Соціальна реклама зародилася на початку ХХ століття, тому її можна вважати досить молодим напрямом у сфері суспільних комунікацій [36]. В Україні поняття «соціальна реклама» в юридичній площині вперше з'явилося лише в редакції Закону України «Про рекламу» від 2003 року. До цього використовували термін «соціальна рекламна інформація». За межами нашої країни використовують поняття «суспільна» або «некомерційна» реклама, мета якої – привернення уваги до питань або ситуацій, які пов'язані з людьми. Тобто можна стверджувати, що соціальна реклама має значення, як засіб інформування населення [21].

Суспільною (соціальною) рекламою, згідно з Законом «Про рекламу», є будь-який вид інформації, розповсюдженої в будь-якій формі, що спрямовується на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей; її розповсюдження не має на меті отримання прибутку [34]. Вона може і повинна бути одним із засобів досягання успіху в соціальній роботі на шляху до здорового суспільства, має допомагати тим, хто опинився у складних життєвих обставинах. Але краще працювати на випередження, профілактику, щоб допомогти проінформувати людей у групі ризику та не допустити ситуацій, коли вони стануть заручниками важкого становища.

Соціальна реклама виконує важливі функції в системі соціальної роботи:

- 1) акцентування уваги на існуванні соціальних проблем (багато людей не бачать проблему, доки вона не торкнеться їх, а інколи не помічають, як вже самі потребують допомоги, тому соціальна реклама має привернути увагу до можливих проблемах і алгоритму їх вирішення);

- 2) залучення та проведення просвітницько-інформаційної діяльності, як ознаки успішної соціальної реклами (вплив побаченої реклами на людину – чи

помітять, чи задумаються, чи звернуть увагу на проблему). Головним завданням соціальної реклами є донесення правильних пріоритетів в житті;

3) сприяння участі соціальних установ та їх послуг. Адже, коли виникає складна ситуація, людина не знає куди звернутися, а через почуття сорому не може попросити допомоги у близьких. Правильно вказана інформація (телефон, адреса, перелік послуг, чи анонімна форма); рекламування тренінгів, семінарів, консультацій, які проводяться різними центрами;

4) соціально-виховний аспект, що включає: планування рекламної кампанії в залежності від прогнозування зміни в свідомості аудиторії; переосмислення значень суспільно бажаних цінностей; аналізування всіх минулих проблем та проблем сьогодення; усвідомлення особистісної значущості проблем та зміна емоційного ставлення; зміна та/або відмова від неприйнятних точок зору суспільної моралі моделей поведінки [39].

Коректна соціальна реклама може викликати в людини емоції та скорегувати їх щодо проблеми або складної ситуації, здатна змусити замислитись про проблему, допоможе знайти вихід або сприятиме появі бажання допомогти іншій людині. Проте, лишалось питання залучення молоді до заходу, аби вони допомогли у навчанні своїх родичів, знайомих комп'ютерній грамотності, тим самим даючи людям похилого віку одночасно з корисними навичками можливість відчувати себе потрібними, мінімізувати відчуття самотності та сприяти їх спроможності в розвитку. Адже у молоді зазвичай є в оточенні люди похилого віку – рідні та двоюрідні бабусі та дідусі, знайомі, сусіди, колеги, але вони здебільшого не звертають уваги на потребу людей похилого віку в цифровій грамотності, навіть не уявляють, що з цим можуть бути проблеми, вважають, що ті все знають апріорі.

Як вже було зазначено вище, щоб викликати у молоді бажання допомогти людям похилого віку в опануванні цифрових навичок, виникла ідея поширити соціальну рекламу. Для цього було розроблено соціальну рекламу, яка поширювалась не тільки серед молоді, але й серед усіх, хто вміє

користуватись комп'ютером та смартфоном, аби знайшлись охочі навчити своїх близьких, рідних, знайомих основам комп'ютерної грамотності.

Перед поширенням соціальної реклами задля перевірки гіпотези кваліфікаційної роботи було проведено опитування серед десятих учасників, яким було поставлено декілька запитань:

1. «чи є серед Ваших знайомих, близьких, родичів люди похилого віку?», – на яке всі десятеро учасників дали відповідь «так»;
2. «чи вміють, на Вашу думку, Ваші родичі, близькі, знайомі похилого віку користуватися гаджетами?», – на яке дев'ятеро учасників відповіли «так» і один учасник відповів «не знаю»;
3. «якщо вміють, то як часто Ваші родичі, близькі, знайомі похилого віку користуються гаджетами?», – на яке шестеро учасників відповіли «постійно», двоє відповіли «частіше одного разу на тиждень», один – «дуже рідко»;
4. «чи думали Ви відносно того, аби навчити своїх близьких, родичів або знайомих похилого віку цифровій грамотності?», – на яке семеро учасників дало відповідь «так», троє дало відповідь «ні»;
5. «чи хотіли б Ви навчити людей похилого віку користування цифровим технологіям?», – на яке семеро учасників дало відповідь «так», двоє дало відповідь «ні» та одна людина відповіла «не знаю»;
6. «на Вашу думку, чому було б корисно для людей похилого віку вивчення та користування цифровими технологіями?», – на яке восьмеро учасників відповіли «вони дізнавалися б про нові можливості для розвитку своєї спроможності», один учасник відповів «це значно полегшить їхнє життя», один учасник відповів «вони дізнавалися б всього набагато швидше»;
7. «як Ви вважаєте, чи є обов'язковим набуття людьми похилого віку навичок цифрової грамотності?» – на яке восьмеро учасників дало відповідь «так», один учасник дав відповідь «ні» та одна людина відповіла «не знаю».

Опитування підтвердило гіпотезу про те, що молодь особливо не замислювалась про те, що в людей похилого віку існують проблеми в користуванні цифровими технологіями, не переймалась ними, але в той же

час були не проти допомогти своїм рідним, близьким в опануванні цих технологій та взяти участь в навчанні.

Соціальна реклама була поширена в Інстаграмі, завдяки чому шестеро учасників погодилися взяти участь в запропонованому навчанні (Додаток А).

Кожен з учасників провів уроки комп'ютерної грамотності для своїх батьків, бабусь та дідусів, аби навчити їх тій базі, яка була їм необхідна для користування смартфоном або комп'ютером (Додаток Б).

Сидячи пліч-о-пліч з рідними, завдяки жартам та наполегливому і завзятому ставленню молоді до навчання своїх рідних цифровим технологіям, люди похилого віку навчилися базовим знанням з комп'ютерної грамотності: встановлювати пароль на смартфон, щоб ні в кого не було до нього доступу, робити гарні фото та викладати їх у соцмережі, знаходити потрібну інформацію в мережі, спілкуватися в месенджерах та відправляти аудіо- й відеоповідомлення, купувати квитки на потяг, записуватися до лікаря, не виходячи з дому. Під час навчання була можливість провести час з близькими, посидіти на кухні за чашкою чаю, обговорити важливі теми, що дало змогу зблизитись ще більше та забажати частіше навідувати своїх близьких (Додаток В).

Під час проведення дослідження виявилось, що попри вміння користуватись смартфоном, або комп'ютером, люди похилого віку через зміни в їхній пізнавальній сфері внаслідок особливостей свого віку, досить часто забувають будь-яку інформацію, адже у них краще функціонує довготривала пам'ять, ніж короткотривала, пам'ять логічна, ніж механічна. Вони краще пам'ятають те, що було раніше, за часів їхньої молодості, але можуть не згадати, наприклад, що було вчора, куди вони поклали гаманець, прочитане в газеті, або побачене по телебаченню. Їм легше запам'ятати те, зміст чого вони розуміють. Тому літнім особам складніше навчитися користуватися мобільним телефоном, комп'ютером, їм не потрібно дорікати за забудькуватістю і саме тому для них є необхідним постійне нагадування того, як саме правильно користуватись комп'ютером та смартфоном, вони мають постійно вчитись цифровій грамотності, вдосконалювати свої навички.

2.2. Проєкт «Цифрова грамотність для людей похилого віку». «Сміливі» – група пенсіонерів, які допомагають іншим самовдосконалюватись

Важливою ознакою сталості громадянського суспільства є функціонування інститутів громадянського суспільства, через які громадяни та суспільні групи забезпечують самоорганізацію, представництво, реалізацію і захист прав та інтересів. Одним із стратегічних завдань Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки є реалізація проєктів, спрямованих на розвиток інфраструктури, у тому числі цифрової, яка створює умови для ефективного функціонування інститутів громадянського суспільства, сприяє поліпшенню доступу таких інститутів до навчання, комунікації, мережування, обміну ресурсами [26]. На території Конотопського району діють багато громадських організацій, членами яких зокрема є люди похилого віку, а для ведення громадської діяльності неабияк потрібні цифрові навички.

Цифрова грамотність – це набір знань, умінь та навичок, які необхідні для безпечного та ефективного використання цифрових технологій та ресурсів інтернету, без яких у XXI столітті неможливо обійтись. Реалії сучасності вимагають від громадян швидкої адаптації, прийняття викликів та бажання навчатися. У сучасному світі стрімко розвиваються інформаційні технології. У кожного є комп'ютер, планшет чи мобільний телефон, тому уявити своє життя без гаджетів просто неможливо. Завдяки ним можна навчатися, спілкуватися, робити покупки, грати в ігри, читати книги, слухати музику, дивитися відео, обробляти фото тощо.

На жаль, не кожен може ефективно та безпечно використовувати сучасні цифрові технології в роботі, навчанні, професійному чи особистісному розвитку. Згідно з довідковою інформацією, опублікованою на офіційному сайті Профспілки працівників науки і культури України, 42% громадян ЄС не мають базових цифрових навичок. В Україні, за даними 2019 року, не володіють базовими цифровими навичками трохи більше – 53% громадян. Але

ж від рівня цифрової грамотності залежить не лише комфорт проживання в країні цифрових сервісів, а й конкурентоспроможність кожної людини, її вміння опиратися фейкам та дбати про свої дані онлайн. Вміння шукати, аналізувати та споживати інформацію безпечно для свого здоров'я, опанувати ризики цифрового середовища та досягати успіху в ньому в умовах сьогодення – це необхідність. Простими словами, цифрова грамотність так само важлива сьогодні, як вміння писати, читати і говорити [46].

Цифровізація країни несе позитивні зміни в усіх сферах життя, але без цифрової грамотності населення успішно цифровізувати країну неможливо. Просто користуватися смартфоном чи ноутбуком і мати доступ до інтернету – ще не означає володіти цифровою грамотністю. Здатність ефективно та безпечно використовувати сучасні цифрові технології в роботі та навчанні, в професійному та особистісному розвитку – ось що таке цифрова грамотність.

Цифрову грамотність варто опанувати кожному через основні причини:

1. «Держава в смартфоні» та комфортне проживання в країні. Означає велику кількість сервісів онлайн, завдяки яким не треба витратити свій час на проїзд та стояння в чергах. Онлайн-послуги – це комфорт, зручність, економія часу та коштів. Цифрова грамотність необхідна для того, щоб ефективно використовувати всі можливості, які надає держава.
2. Особистий розвиток та вирішення особистих потреб. Завдяки знанням цифрової грамотності люди похилого віку отримують можливість частіше спілкуватися з дітьми та онуками в зручному форматі, знатимуть як легко і ефективно шукати необхідну інформацію в мережі.
3. Конкурентоспроможність на ринку праці. Володіючи цифровою грамотністю, у людини з'являється більше шансів на працевлаштування або на кар'єрне зростання.
4. Безперервне навчання. Завдяки цифровій грамотності кожен зможе щоденно вдосконалюватися: проходити онлайн-курси, тренінги, вивчати іноземні мови, поповнювати власні знання, здобувати нові навички навіть в 60 і в 70 років.
5. Онлайн-безпека. Буде розуміння як уберегти свій акаунт та облікові записи від зловмисників, як захиститися від потрапляння вірусів на свій пристрій [5].

Сьогодні в сучасному світі такий гаджет як смартфон відкриває перед нами величезний світ можливостей. З його допомогою ми спілкуємось, заходимо до соцмереж, розважаємось, працюємо, шукаємо потрібну інформацію, та управляємо розумними гаджетами. Але для старших людей буває складно опанувати нові технології. Найпоширеніша проблема – це побоювання натиснути не туди і щось зламати. Зазвичай літніх людей бентежить взаємодія з новою системою та її безмежні можливості, тому дуже важливо навчити їх користуватись смартфоном, спонукати їх мислити. Така схема, коли ви кажете: «Зайдіть сюди, потім натисніть це» спрацьовує рідко. Користувачів потрібно навчити читати підказки смартфона і слідкувати за подальшими діями в програмі. Наприклад, розказати, що іконка «Контакти» при відкритті покаже перелік номерів, а для написання повідомлення в месенджерах потрібно відкрити Viber або WhatsApp. Це на перший погляд здається банальним. Але небажання мислити, читати підказки та побоювання нашкودити – це основна причина, через яку людям похилого віку важко навчитись користуватись смартфоном.

Розроблений мною проєкт «Цифрова грамотність для людей похилого віку» спрямований на подолання цифрової неграмотності та поінформування про можливості використання цифрових технологій для подальшої змоги соціалізуватися в суспільстві, відновити втрачений зв'язок з рідними та близькими, а також в воєнних умовах мати можливість шукати важливу інформацію, яка допомогла б вижити в складних умовах, наприклад, про час та місце видачі матеріальної і гуманітарної допомоги тощо. В проєкті взяли участь особи віком від 61 до 75 років.

Оскільки люди похилого віку є вразливою категорією населення через біологічні та психологічні зміни, а також через статки, яких ледь вистачає на життя, люди похилого віку потребують виняткової уваги, особливо в умовах війни, коли виникає потреба в продуктах та медикаментах, адже виникає їх нестача. Аби цей дефіцит не відчувався існує гуманітарна допомога, але через комп'ютерну неграмотність люди похилого віку не можуть дізнатись про

видачу цієї допомоги та починають довіряти незнайомим людям, що іноді призводить до негативних наслідків, адже отриману інформацію не завжди вдається перевірити.

До того ж, оскільки йде війна, чоловіки та жінки йдуть на фронт, через що може статись так, що вони потраплять в полон, загинуть, або зникнуть і вважатимуться безвісти зниклими. Тому втрачається зв'язок з людьми похилого віку, а останні не знають, що з їх близькими, не знають як відправити теплий одяг та продукти, або не знають як подати заяву на повернення з полону, або звернутись до організацій, які займаються пошуком людей.

Під час координаційної зустрічі в перший день реалізації проєкту вирішувалось питання про залучення фахівців до реалізації проєкту та розробки навчальної програми, а також було порушено питання щодо залучення людей похилого віку до навчання, адаптувавши навчальну програму до своїх потреб, та призначення відповідального за це (старости групи).

Було порушено питання відносно сталості проєкту та продовження навчання людей похилого віку за різними спеціалізаціями задля підвищення їх спроможності до будь-якого виду діяльності.

Під час координаційної зустрічі з людьми похилого віку, які були залучені за допомогою фахівців, було висунуто питання відносно залучення більшої кількості осіб до проєкту з числа рідних та близьких людей для осіб похилого віку, знайомих та сусідів. Також їх було поінформовано про цілі проєкту.

Люди похилого віку мали змогу поставити необхідну кількість запитань відносно реалізації, навчання тощо. Ними було запропоновано залучення більшої кількості учасників через «сарафанне радіо».

В день реалізації проєкту було багато обмежень, пов'язаних з вимкненням світла та повітряними тривогами, але це не стало перешкодою в навчанні, в ньому взяло участь двадцять осіб похилого віку. Кожен з них прийшов зі своїм смартфоном. Викладачем було проведено урок з користування смартфоном, але для більшої надійності люди похилого віку записували все в надані їм блокноти. Ці записи допомагали їм в отриманні та

аналізі інформації, а також кращому її запам'ятовуванню, адже в похилому віці складніше швидко опрацьовувати великий обсяг інформації, в ході занять у них була можливість ставити питання фахівцям відносно не зрозумілих пунктів та записувати в блокноти детально те, що їм повідомили так, щоб підвищило їх спроможність краще запам'ятати викладений матеріал, за необхідності повторити сказане, іноді змінивши формулювання.

Під час повітряної тривоги ми всі разом йшли до безпечного місця та робили перерву на каву під час відключення світла. Це, з одного боку, було нашим обмеженням, але з іншого боку, насолоджуючись кавою або чаєм, люди похилого віку могли закріпити навички та спробувати користуватись смартфоном більш вільно, без страху. Вони ставили питання викладачеві відносно пройденого матеріалу, який вони не засвоїли, та одразу ж отримували відповідь, а решта учасників вдосконалювала отримані навички шляхом прослуховування тієї інформації ще раз, або допомоги тим, хто засвоїв матеріал гірше, роблячи також їм нотатки, якщо ті не встигли їх зробити.

Під час проведення уроку цільова група мала можливість ставити важливі для них питання – від того як знайти необхідну інформацію в пошуку, до реєстрації в соціальних мережах та пошуку там своїх дітей та онуків, рідних, близьких, знайомих.

Після проведення проєкту люди похилого віку вже могли сміливіше користуватись своїми смартфонами, почали використовувати їх по максимуму. Багатьом на початку проєкту здавалося, що вони не будуть використовувати камеру в смартфоні, але на практиці швидко навчилися робити фото та відео, із задоволенням фотографували своїх дітей, онуків, красиві квіти на дачі та приготовану страву, дзвонили рідним по відеоз'вязку в межах країни та за кордон, шукали втрачених родичів, які знаходились на окупованих територіях, або виїхали тимчасово за кордон або в інший регіон, допомагали з поширенням інформації для прискорення повернення рідних з полону, а також проходили навчання на безкоштовних онлайн курсах. Дуже важливим було навчитись користуватись онлайн сервісами для передавання

показників лічильників та оплатою в інтернеті комунальних послуг аби не стояти годинами в чергах. Тепер оплатити комунальні послуги онлайн не буде чимось фантастичним та незрозумілим.

В подальшому завдяки отриманим знанням люди похилого віку зможуть ознайомитися з електронними послугами та електронними онлайн сервісами, зокрема вмінням користуватися доступом до публічної інформації органів влади та місцевого самоврядування, калькулятором субсидій і пенсійним калькулятором, навчатися купувати квитки на сайті Укрзалізниці, шукати ліки в аптеках, розуміти як уберегти свій акаунт та облікові записи від зловмисників, та як захиститися від потрапляння вірусів на свій пристрій тощо. Для літніх людей – це можливість для розширення кола спілкування, саморозвитку та обміну досвідом.

Спостереження за навчанням людей похилого віку допомогло виявити їх спроможності і зрозуміти, що вони не тільки користуються смартфонами, а ще й в територіальному центрі вивчають комп'ютер і активно ним користуються. Знання, які вони отримали під час проведення проекту, активно використовуються і доводяться до автоматизму.

«Сміливі» – група пенсіонерів, які допомагають іншим самовдосконалюватись

Під час співпраці з молоддю, залученою за допомогою соціальної реклами до навчання людей похилого віку комп'ютерній грамотності, стало очевидним те, що люди похилого віку окрім такого бажаного спілкування з молоддю, все ж дуже потребують спілкування з однолітками, бо з кимось є спільні спогади, хтось цікавить як особистість, з кимось можна, до прикладу, піти до крамниці або на ринок, пройтись парком, відвідати бібліотеку, соціальні служби, комунальні установи, сходити на курси, тощо. Адже всі люди різні, а особливо ті, що розвивалися, зростали, пройшли свій життєвий шлях за різних умов, тому літні особи відрізняються від молодших несучасним баченням світу: мають інші інтереси, погляди, прагнення, переконання, спрямованість, по-різному реагують на оточення. Внуки,

правнуки мають своє життя, тому дзвінки, зустрічі майже завжди будуть не частими, і щоб люди похилого віку не почували себе цілковито самотніми потрібно також міжособистісне спілкування, не зупинятися на досягнутому, надалі всесторонньо розвиватися, оскільки людина не старіє до тих пір, поки вона навчається чомусь новому.

На базі університету третього віку, що діє при Конотопському територіальному центрі соціального обслуговування, було створено групу з числа людей похилого віку, якій вирішили дати назву «Сміливі», адже основна роль її учасників – залучення однолітків до групи з метою навчитись чогось нового, цікавого та дуже важливого і потрібного у житті, а для цього окрім бажання потрібна неабияка сміливість та рішучість.

Найактивніші пенсіонери групи запропонували відвідати місцевий краєзнавчий музей імені О. М. Лазаревського та побувати на екскурсії: «Природа рідного краю», яка відбулась двадцять восьмого квітня 2023 року. Працівник музею Ірина Капустіна запросила всіх присутніх до першого залу музею, де представлені пори року з опудалами тварин та зразками рослин. Вона показала експозицію залу природи, розповіла про клімат, ґрунти, водні ресурси, розмаїття флори та фауни Конотопщини.

В залі були представлені черепи печерного ведмедя та дикого бика-тура, частини бивнів, кістки та щелепа мамонта, знайдені в наших краях ще в дев'ятнадцятому столітті. Відвідувачі з цікавістю слухали розповіді Ірини Капустіної про тварин і птахів, про рибу, які водяться у водоймах Конотопщини. Ця екскурсія доповнила знання слухачів історичного факультету про багату природу нашого рідного краю (Додаток Г).

Другого травня 2023 року група пенсіонерів, які знаходяться на обслуговуванні в Конотопському територіальному центрі соціального обслуговування, розпочала навчання на комп'ютерному факультеті «Університету третього віку» в Конотопській центральній міській бібліотеці імені С. І. Пономарьова. Інженер-програміст бібліотеки Володимир Доленко познайомив слухачів факультету з інтерфейсом операційної системи Android (Додаток Д).

Третього травня 2023 року в центральній міській бібліотеці імені С. І. Пономарьова відбувся майстер-клас з малювання на тему: «Жив собі пес». Кожен учасник малював свого улюбленця, відтворивши його характер та найцікавішу поведінку. Майстер-клас провела художниця книгозбірні Катерина Смирнова (Додаток Е).

Одночасно з майстер-класом була представлена виставка робіт Тетяни Лихонос, яка займається малюванням з 2019 року. Незважаючи на невеличкий проміжок часу, Тетяна вже має досвід не тільки з живопису, а ще й з оригінального оформлення робіт. Вона залюбки поділилася своїми здобутками з усіма учасниками проєкту (Додаток Ж).

Учасникам групи все це неабияк сподобалось, одразу ж після закінчення кожного заходу вони жваво обговорювали почуте, дзвонили близьким та ділились з ними новою інформацією, яку отримали під час участі у вищезгаданих заходах. Отже, спілкування, стосунки з рідними та іншими особами є досить важливим об'єктом уваги осіб похилого віку.

2.3. Апробація та Аналіз проєкту «Цифрова грамотність для людей похилого віку»

Назва проєкту: «Цифрова грамотність для людей похилого віку».

Географія проєкту: Сумська область, Конотопський район, місто Конотоп.

Загальний бюджет проєкту (в гривнях): 1315,00 гривень.

Загальна інформація про апліканта: студентка четвертого курсу Сумського державного університету; спеціальність – соціальна робота.

Керівник проєкту та його контакти (ШБ, телефон): Жила Катерина Сергіївна; 0675957855.

Електронна пошта: dragnill666@ukr.net

Опис проєкту

Актуальність: Одна з найгостріших потреб людей похилого віку – це потреба в спілкуванні, допомозі та підтримці, соціальній діяльності. Потреби в освіті та саморозвитку також не задовольняються. Ця ситуація загострюється

особливо під час воєнних дій, коли немає навіть можливостей для того аби просто зняти кошти в банкоматі, тому особливо виникає потреба в цифровій комунікації, оскільки це і оплата комунальних послуг, пошук актуальної інформації відносно гуманітарної допомоги, повітряних тривог, надання допомог, а також купівля ліків та продуктів, предметів особистої гігієни. Люди похилого віку, які не мають комп'ютеру і не знають, де можна скористатись безкоштовним комп'ютером, є вразливою категорією в такому випадку. Потреба створення проєкту, за допомогою якого можна навчити людей похилого віку цифровій грамотності та можливостям, які вони можуть отримати завдяки знанням комп'ютеру, є актуальною, зважаючи на вищенаведені факти.

Мета проєкту: за допомогою спеціалістів (працівників територіального центру соціального обслуговування та університету третього віку) виконати роботу з людьми похилого віку у напрямку навчання їх цифровій грамотності.

Завдання проєкту:

1. Спільно з групою спеціалістів, залучених до реалізації проєкту, визначити актуальні питання для включення в програму навчання цифрових технологій для людей похилого віку.
2. Спільно із спеціалістами, долученими до реалізації проєкту, розробити програму навчання людей похилого віку:
 - користування смартфонами та комп'ютерами – основні функції, завдяки яким можна зайти в контакти, соціальні мережі, вихід в інтернет та ін.
 - переваги застосування цифрових технологій для людей похилого віку – проходження курсів, оплата комунальних послуг, зв'язок з рідними, пошук актуальної інформації, пов'язаної з видачею гуманітарної допомоги, наданням грошової допомоги, пошуком безоплатного житла у разі, якщо свого не стало.
3. Разом із залученими спеціалістами провести заняття для людей похилого віку відносно користування смартфонами та комп'ютерами.

1. Цільова аудиторія: люди похилого віку. Вони залучені через територіальний центр соціального обслуговування в університет третього віку. Кількість учасників – 20, серед них чоловіки та жінки. Вік – 61-75 років.

2. Очікувані результати:

1. За допомогою групи спеціалістів, яких було залучено до проєкту, було визначено актуальні питання для включення в програму навчання цифрових технологій для людей похилого віку.

2. Спільно із спеціалістами, включеними до реалізації проєкту, було розроблено програму навчання людей похилого віку, а саме:

- користування смартфонами та комп'ютерами – основні функції, завдяки яким можна зайти в контакти, соціальні мережі, вихід в інтернет тощо;
- переваги застосування цифрових технологій для людей похилого віку – проходження курсів, оплата комунальних послуг, зв'язок з рідними, пошук актуальної інформації, пов'язаної з видачою гуманітарної допомоги, наданням грошової допомоги, пошуком безоплатного житла у разі, якщо свого не стало.

3. Проведено заходи для реалізації проєкту:

- проведено діяльність із залучення цільової аудиторії до реалізації проєкту;
- підвищено рівень обізнаності в комп'ютерній грамотності з допомоги занять для людей похилого віку відносно користування смартфонами та комп'ютерами разом з залученими спеціалістами;
- проведено моніторинг рівня навчання та навичок людей похилого віку.

3. Ресурси, необхідні для реалізації проєкту:

Людські ресурси:

Викладач програміст центральної міської бібліотеки ім. С. І. Пономарьова Володимир Доленко навчав цифровій грамотності людей похилого віку.

Фахівці територіального центру соціального обслуговування. Залучення людей похилого віку здійснювалось саме завдяки їм.

Не передбачено залучення сторонніх фахівців.

Мною надана послуга з інформування про можливості, які можуть полегшити оплату комунальних послуг, замовлення ліків, в пошуку необхідної інформації.

Додаткове придбання обладнання не передбачено.

4. Опис діяльності за проєктом

Таблиця 2.1

Термін	Заплановані заходи	Опис (зміст, учасники, місце)	Матеріали, що надані до звіту
11.10.2022	Координаційна зустріч із спеціалістами, які будуть залучені до реалізації проєкту	<ul style="list-style-type: none"> - Визначення плану проведення занять - Визначення фахівця, який буде проводити навчання - Визначення відповідального за залучення людей похилого віку. Місце: територіальний центр соціального обслуговування	
12.10.2022	Координаційна зустріч із людьми похилого віку	<ul style="list-style-type: none"> – Проведення заходу із залучення більшої кількості осіб шляхом поінформування ними про проведення проєкту їхніх друзів Місце: територіальний центр соціального обслуговування	
20.10.2022	Проведення заходу з навчання людей похилого віку комп'ютерній грамотності фахівцем.	<ul style="list-style-type: none"> – Проведення заняття з комп'ютерної грамотності Місце: університет третього віку	
26.10.2022	Проведення моніторингу з ефективності отриманих навичок та їх користування	Опитування залучених учасників проєкту відносно їх спроможності	

5. Інтеграція засад гендерної рівності

Захід проведено як для жінок, та чоловіків.

6. Сталість проєкту:

- Проєкт буде проведено не один раз.
- Залучатимуться до участі в проєкті люди похилого віку, які в свою чергу залучатимуть своїх друзів.
- Люди похилого віку будуть користуватись набутими навичками.

7. Партнери та їх роль у проєкті:

Реалізацією проєкту займатимуться фахівці територіального центру соціального обслуговування та програміст.

8. Рівень експертності та спроможності апліканта

Досвід проведення проєктів у 2018 та 2019 роках.

Мною було проведено в 2018 році проєкт «Ризики ранньої вагітності», який було презентовано на Науково-методичній конференції Конотопського інституту Сумського державного університету в 2019 році. Ціллю було створення команди з фахівців в області юридичної та психологічної сфери, а також лікарів, особливо гінеколога, для проведення занять з підлітками стосовно сексуальної грамотності, зокрема видів контрацепції та хвороб, які передаються статевим шляхом. Основну увагу було зосереджено на ранній вагітності та що потрібно робити, якщо це сталось, або може статись – від екстреної контрацепції, до переривання вагітності та пологів. Наприкінці проєкту було проведено гру «Фото-фішка» для закріплення отриманої інформації.

Також, в 2019 році було проведено проєкт «DANCE IN OUTSIDE» для школярів. Метою було створити на вулиці танцювальний майданчик аби діти могли знаходити знайомих не в он-лайн, а в реальному житті, завдяки танцям та квестам. Проєкт було представлено на рівні громади спонсорам, де проєкт посів перше місце та було надано кошти на реалізацію проєкту. Учасників проєкту залучали щосуботи в сприятливу погоду (адже для реалізації необхідним був комп'ютер з колонками). Діти виходили до одного двору з

різних будинків, мали змогу грати, танцювати, знаходити друзів та спілкуватись не тільки з однолітками. Через пандемію проєкт працював відносно недовго, а з початку повномасштабного вторгнення його було призупинено.

9. Листи підтримки (Додаток 3).

Звіт за результатами проєкту

1. Опис проєкту

Проєкт проводився в місті Конотоп протягом місяця. В перший день було залучено фахівців територіального центру соціального обслуговування задля поінформування їх про цілі проєкту, а також до розробки програми навчання людей похилого віку.

На другий день було залучено осіб похилого віку до територіального центру соціального обслуговування фахівцями в кількості шести осіб. Реалізація проєкту відбулась за допомогою людей похилого віку, а саме залученням ними своїх сусідів та знайомих завдяки «сарафанному радіо». Участь взяло двадцять осіб похилого віку, з ними було проведено заняття з комп'ютерної грамотності та поінформування їх про можливості, які відкриваються перед ними завдяки отриманим знанням.

В останній день проєкту було проведено моніторинг з користування людьми похилого віку набутих навичок.

2. Діяльність та результати цієї діяльності

Під час координаційної зустрічі в перший день було висунуто питання відносно залучення людей похилого віку та відповідального за це. Також вирішувалось питання залучення фахівців до реалізації проєкту та розробки програми відносно навчання.

Було порушено питання відносно сталості проєкту та продовження навчання людей похилого віку за різними спеціалізаціями задля підвищення їх спроможності до будь-якого виду діяльності.

Під час координаційної зустрічі з людьми похилого віку, які були залучені з допомоги фахівців, було висунуто питання відносно залучення

більшої кількості осіб до проєкту з числа рідних та близьких людей для осіб похилого віку, знайомих та сусідів. Також їх було поінформовано про цілі проєкту.

Люди похилого віку мали змогу поставити необхідну кількість запитань відносно реалізації, навчання тощо. Ними було запропоновано залучення більшої кількості учасників через «сарафанне радіо».

В день реалізації проєкту було багато обмежень, пов'язаних з вимкненням світла та тривогами, але це не стало перешкодою до реалізації. Для участі прийшло двадцять осіб похилого віку. Кожен з них прийшов зі своїм смартфоном. Викладачем було проведено урок з користування смартфоном, але для більшої надійності люди похилого віку записували все в надані їм блокноти. Ці записи допомагали їм в отриманні та аналізу інформації, а також кращому запам'ятовуванню отриманої інформації.

Під час повітряної тривоги ми всі разом йшли до безпечного місця та робили перерву на каву під час відключення світла. Це, з одного боку, було нашим обмеженням, але з іншого боку, насолоджуючись кавою або чаєм, люди похилого віку могли закріпити навички та спробувати користуватись смартфоном більш вільно, без остраху. Вони ставили питання викладачеві відносно пройденого матеріалу, який вони не засвоїли, та одразу ж отримували відповідь, а решта учасників закріплювала отримані навички шляхом прослуховування тієї інформації ще раз, або допомоги тим, хто освоїв матеріал гірше, роблячи також їм нотатки, якщо ті не встигли їх зробити.

Під час проведення уроку цільова група мала можливість ставити важливі для них питання – від того як знайти необхідну інформацію в пошуку, до реєстрації в соціальних мережах та пошуку там своїх дітей та онуків, рідних, близьких, знайомих.

Після проведення проєкту люди похилого віку могли не тільки вільно користуватись своїми смартфонами, вони використовували їх по максимуму – дзвонили рідним по відеоз'вязку, шукали втрачених родичів, які знаходились на окупованих територіях, допомагали з поверненням рідних з полону, а також проходили навчання на безкоштовних онлайн курсах.

Проведений моніторинг спроможності людей похилого віку допоміг зрозуміти, що люди похилого віку не тільки користуються смартфонами, а ще й в територіальному центрі вивчають комп'ютер і активно ним користуються. Знання, які вони отримали під час проведення проєкту, активно використовуються і доводяться до автоматизму.

3. Вплив проєкту. Вплив проєкту здійснюється в таких напрямках:

- Саморозвиток
- Спілкування з рідними
- Пошук рідних
- Повернення рідних з полону
- Пошук актуальної інформації
- Вільний доступ та можливості для оплати комунальних послуг

4. Інтеграція засад гендерного підходу.

До участі в проєкті було залучено як чоловіків так і жінок. Навчання проходило на рівних умовах, але кожному, хто потребував додаткової допомоги, було виділено окремий час для пояснення незрозумілих моментів.

5. Доступність проєкту. Інформація про реалізацію проєкту в засобах масової інформації не поширювалась.

6. Сталість проєкту. Проєкт буде реалізовано на постійній основі. В планах – щотижня.

Висновки

В ході реалізації проєкту було зроблено такі висновки:

1. Люди похилого віку мають проблеми, пов'язані зі старінням, що впливає на саморозвиток та запам'ятовування інформації, тому обов'язково потрібно враховувати вікові зміни та потрібен особливий підхід.

2. Люди похилого віку через свій вік погано запам'ятовують інформацію з першого разу, але можуть довести свої навички до автоматизму шляхом записування отриманої інформації на аркуші паперу та повторюючи свої дії велику кількість разів.

3. Завдяки знанням цифрової грамотності дідусі та бабусі отримають можливість частіше спілкуватися з онуками в зручному форматі, знатимуть як легко шукати необхідну інформацію, здобувати нові навички.

4. Створений проєкт – це можливість для осіб похилого віку безоплатно та у зручному форматі отримати вільний доступ до знань із цифрової грамотності. Це для них має велике значення, оскільки воно є передумовою соціально-психологічного комфорту, збереження соціального здоров'я та покращення соціального самопочуття.

2.5. Рекомендації для університетів третього віку та інших організацій

В результаті проведеної роботи було доведено ефективність проєкту «Цифрова грамотність для людей похилого віку», який доцільно надалі впроваджувати задля охоплення більшої кількості цільової аудиторії, було напрацьовано такі рекомендації щодо їх практичного застосування:

Територіальним центрам соціального обслуговування (надання соціальних послуг) окрім навчання в університетах третього віку для навчання людей похилого віку цифровій грамотності запропоновано започаткувати британську модель університету третього віку, коли люди похилого віку, які вже отримали навички користування цифровими технологіями під час навчання в університеті, зможуть навчати осіб, які хочуть цього навчитись, але їх не прийнято до університету третього віку, адже територіальний центр приймає на навчання обмежену кількість осіб на рік. Також вони зможуть навчати однолітків за межами територіального центру.

Ця рекомендація дієвіша, тому що спочатку територіальним центрам було запропоновано звернутись з клопотанням до органів місцевого самоврядування про фінансування закупівлі комп'ютерів та доплати спеціалістам за додаткові заняття з навчання комп'ютерної грамотності, проте як завжди коштів в бюджеті катастрофічно не вистачає, на додачу виникло

багато нагальних потреб в зв'язку з війною, тому запровадження саме британської моделі університету третього віку в даному випадку є рятівною.

Фандрайзерам взяти за основу проєкт «Цифрова грамотність для людей похилого віку», зібрати кошти для реалізації подібних проєктів, це допоможе долучити до навчання більше людей похилого віку.

Будинкам-інтернатам для людей похилого віку та інвалідів за підтримки благодійників, які опікуються такими закладами, до своїх заходів додати навчання всіх охочих цифровій грамотності, подбати про придбання недорогих смартфонів підопічним, які в змозі ними користуватись.

Навчальним закладам рекомендовано запуснути соціальну рекламу в інстаграмі та челендж з приводу навчання людей похилого віку навичкам користування смартфоном та комп'ютером, (долучивши до цього учнів, студентів) учнями, студентами.

Висновки до розділу 2

Підбиваючи підсумки слід зазначити, що соціальна реклама є законодавчо визначеною формою надання соціальної послуги адаптації, що використовується в сучасній практиці соціальної роботи з метою запобігання складних життєвих обставин і урахуванням потреб певної цільової групи чи громади. Вона виконує завдання соціальної роботи – сприяння позитивним змінам в житті людей.

Проєкт «Цифрова грамотність для людей похилого віку» був реалізований завдяки соціальній рекламі, яка була спрямована на те, аби молодь зрозуміла, що їх близькі мають потребу як в звичайному спілкуванні так і в навчанні комп'ютерній грамотності, що в свою чергу стало поштовхом для пошуку інших способів роботи з людьми похилого віку, пошуку найактуальніших проблем та потреб.

Цифрова грамотність, інформаційно-цифрова компетентність – це здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного

високотехнологічного інформаційного суспільства. Вміти налаштувати гаджет і бути впевненим, що опанували цифрові навички – це різні речі. Просто користуватися смартфоном чи комп'ютером, ноутбуком і мати доступ до Інтернету – ще не означає володіти цифровою грамотністю. Безпечно й ефективно використання сучасних цифрових технологій у роботі та навчанні, в професійному та особистому житті – ось що таке цифрова грамотність. Саме тому виникла необхідність проводити безкоштовні лекції з цифрової грамотності для людей похилого віку, щоб вони стали обізнаними в цій сфері.

Кожна людина, яка прагне набути цифрові навички, може це зробити. За результатами участі у проекті люди похилого віку можуть підвищити свій рівень знань та практичних навичок користування комп'ютером, ноутбуком, планшетом, смартфоном; зможуть ефективніше шукати і використовувати інформацію щодо навчання та саморозвитку в цифровій галузі, усвідомити важливість цифрової безпеки, розширити свої можливості дистанційного спілкування тощо.

Під час реалізації проекту стало очевидним, що всі люди різні; особливо відрізняються літні особи від молодших несучасним баченням світу: мають інші інтереси, погляди, прагнення, цінності, переконання, спрямованість, по-різному реагують на оточення, адже кожен пройшов свій життєвий шлях і за плечима в кожного свій досвід. В результаті обговорення даної ситуації з фахівцями Конотопського територіального центру соціального обслуговування виникла ідея залучити до навчання групу з числа людей похилого віку, що в підсумку дало позитивні результати.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження розкриває проблеми соціальної адаптації людей похилого віку, адже до звичних проблем людей у віці додалися проблеми, пов'язані з коронавірусною інфекцією COVID-19 та війною Росії проти України, які посилили і без того важкий стан громадян, особливо людей похилого віку. У кваліфікаційній роботі висвітлені теоретичні засади досліджуваної проблеми та запропоновано деякі способи вирішення цих проблем за допомогою реалізації проєкту «Цифрова грамотність для людей похилого віку» тощо. Проведене дослідження дає підстави зробити такі висновки:

1. Проаналізовано нормативно-правову базу щодо соціальної адаптації як послуги соціальної роботи та як технології соціальної роботи та визначено, що законодавчу, нормативно-правову основу соціальної роботи в Україні визначає Закон України «Про соціальні послуги», який регламентує права та обов'язки клієнтів соціальних служб і працівників, які надають соціальні послуги, визначає структуру сфери надання соціальних послуг та управління нею. Надалі потрібно вивчати міжнародний досвід забезпечення і реалізації правових основ соціальної роботи та ширше його застосовувати, особливо в складних умовах сьогодення.

2. Досліджено цільову аудиторію, її потреби, проблеми та обмеження; виявлено, що в Україні частка осіб у віці 60 років і старше в загальній чисельності населення досить висока, внаслідок чого виникають соціальні, економічні проблеми, проблеми охорони здоров'я тощо, до яких під час тривалих карантинних обмежень та воєнних дій додаються труднощі, які досі не виникали і мали б негайно вирішуватись. Слід відзначити, що найбільш приємне в житті людей похилого віку асоціюється з родиною та близькими людьми, тому спілкування, стосунки із рідними та іншими особами є досить важливими в похилому віці.

3. Визначено стан дослідження соціальної адаптації як психологічного процесу та технології соціальної роботи. Соціальна адаптація посідає важливе

місце у змісті соціальної роботи, тому розуміння сутності процесу адаптації та його механізмів є необхідною умовою професіоналізму соціальних працівників. Процеси адаптації підтримуються відповідними технологіями. В роботі застосовано комплекс методів, що дало змогу визначити проблеми, подати цілісне уявлення про них. Основними методами дослідження стали: емпіричні (для накопичення та аналізу конкретних фактів з різних аспектів досліджуваної теми); спеціальні методи дослідження (соціологічне опитування, спостереження, соціальний експеримент). Задля повноцінного вирішення завдань також було використано загальнологічні методи: дедукція, індукція, аналогія, абстрагування, узагальнення, аналіз, синтез, когнітивний метод, порівняння, моделювання тощо.

4. Розглянуто етичні стандарти соціальної роботи, питання етики стосунків фахівця і клієнта, визначено оптимальні шляхи вирішення етичних дилем, які виникають в роботі з людьми похилого віку; під час реалізації проєкту залучені до нього фахівці виконували свої обов'язки, дотримуючись міжнародних етичних стандартів соціальних працівників, принципів соціальної роботи та професійної етики соціальних працівників України, які передбачають недоторканість, конфіденційність, повагу до особистості та прав клієнта, прийняття його таким, яким він є, гнучкість у підходах тощо.

З'ясовано сутність та значення етичних дилем у професійній діяльності соціальних працівників. Під час реалізації проєкту дилемою стало питання адаптації людей похилого віку із залученням фахівців чи використовуючи британську модель Університету третього віку, – єдиним правильним варіантом було використання британської моделі Університету третього віку, але з залученням фахівців до певних задач.

5. Проаналізовано британську модель діяльності університету третього віку, з'ясовано, що важливим елементом британської моделі, є визнання та врахування таких вікових особливостей цієї категорії: обмежена фізична активність, зниження сенсорного сприйняття та зміни в когнітивних процесах.

Університети третього віку у Великій Британії унікальні тим, що весь навчальний процес здійснюється на добровільних засадах самостійно їхніми членами, члени групи вчать один від одного через обмін знаннями, навичками та досвідом, люди похилого віку активно визначають навчальну програму та рівень своєї участі в навчанні. У британській моделі університети третього покоління фінансуються за рахунок студентської плати та благодійних пожертв. Отже, в наших реаліях британська модель університету третього віку є одним із кращих варіантів адаптивного процесу, без участі спеціалістів і є кращим варіантом роботи студентів з людьми похилого віку.

6. Проект «Цифрова грамотність для людей похилого віку» був реалізований завдяки соціальній рекламі, яка була спрямована на те, аби молодь зрозуміла, що їх близькі мають потребу як в звичайному спілкуванні так і в навчанні комп'ютерній грамотності, що в свою чергу стало поштовхом для пошуку інших способів роботи з людьми похилого віку, пошуку найактуальніших проблем та потреб.

7. Проаналізовано проектну діяльність у вирішенні проблеми цифрової неграмотності людей похилого віку; розроблено та впроваджено проект «Цифрова грамотність для людей похилого віку», учасники якого навчилися працювати з комп'ютером та/або смартфоном, що допоможе в подальшому опанувати вільне користування ними і відчутти всі переваги нових технологій. Для літніх людей – це можливість для розширення кола спілкування, саморозвитку та обміну досвідом.

Досліджено результати роботи групи, створеної з числа активних людей похилого віку для залучення своїх однолітків до університету третього віку з метою подальшого навчання комп'ютерній грамотності. Було проведено колосальну роботу з людьми похилого віку для того, аби зрозуміти, як саме з ними працювати і що насправді на даний момент їм необхідно, що стало важливим досвідом не тільки для мене. З огляду на вікові особливості літніх людей та бажанні спілкуватись з однолітками, стало зрозумілим, що їм потрібно постійно навчатись цифровій грамотності, вдосконалювати свої

навички за допомогою людей похилого віку. Це питання було обговорено з фахівцями Конотопського територіального центру соціального обслуговування, та вирішено провести своєрідний соціальний експеримент, залучивши до навчання групу з числа людей похилого віку. В процесі навчання та спілкування було доведено, що люди похилого віку можуть змінити своє життя та втілити в нього навички, яких вимагає сучасне сьогоднішнє.

8. Вперше було апробовано британську модель діяльності університету третього віку, коли за допомогою об'єднання в групу однолітків, які окрім навчання ініціювали походи в кіно, театри та музеї, було створено комфортне середовище для спілкування, що стимулювало інтелектуальну та емоційну активність та підвищення ефективності занять, а відчуття самотності, тривожності й депресії відійшли в забуття. Усе це свідчить про ефективність британської моделі як процесу адаптації людей похилого віку в цій ситуації. Група і надалі зацікавлена в подальшому навчанні комп'ютерній грамотності, а також в походах до цікавих місць рідного міста. Наразі вони планують відвідати міста, села та селища Сумщини, аби дізнатись більше про край, де живуть, адже подорожі рідними місцями допомагають відновити душевну рівновагу та зберігати спокій навіть під час війни.

9. Рекомендовано в будинках-інтернатах для людей похилого віку та осіб з інвалідністю запровадити подібні навчання з цифрової грамотності, аби підопічні мали більше можливостей для спілкування з рідними, близьким та цікавими для них людьми, аби бути в курсі важливих подій в їхньому житті, а також для прослуховування аудіокниг, перегляду цікавої інформації в інтернеті, тоді життя в будинках-інтернатах не буде таким самотнім, сумним і безпорадним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агарков О. А., Арабаджиєв Д. Ю., Єрохіна Т. В., Кузьмін В. В., Мещан І. В., Попович В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Запоріжжя: Мотор січ. 2015. 487 с.
2. Александрова М. Д. Отечественные исследования социальных аспектов старения // Психология старости и старения : Хрестоматия : учеб. пособие для студ. психол. фак. учеб. заведений / сост. О. В. Краснова, А. Г. Лидере. Москва: издательский центр «Академия». 2003. с.55-57
3. Баскакова М. Е. Социальное обслуживание пожилых / М. Е. Баскакова. – Москва: Социздат. 2001. 175 с.
4. Вікова структура населення України. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікова_структура_населення_України
5. Грицина В. Цифрова грамотність: що це і навіщо українцям. [Електронний ресурс]. URL: <https://pingvin.pro/blogy/thoughts/tsyfrova-gramotnist-shho-tse-i-navishho-ukrayintsyam.html>
6. Дарвін Ч. Р. Походження видів шляхом природного добору або збереження обраних рас у боротьбі за життя. Київ : ВООКСНЕФ, 2020. 480 с.
7. Демографи прогнозують, що у 2023 році на Україну чекає катастрофічне падіння народжуваності [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3641463-demografi-prognozuut-so-u-2023-roci-na-ukrainu-cekae-katastroficne-padinna-narodzuvanosti.html>
8. Демографічні наслідки війни: населення України різко скорочується. «Доведеться залучати іноземців» [Електронний ресурс]. URL: <https://expres.online/spetstema-2/demografichni-naslidki-viyni-naselennya-ukraini-rizko-skorochuetsya-dovedetsya-zaluchati-inozemtsiv>
9. Державна служба статистики [Електронний ресурс] : [офіц. сайт]. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/06/roz_nas22.pdf

- 10 Державний стандарт соціальної адаптації, затверджений Наказом Міністерства соціальної політики України від 18 травня 2015 № 514 [зміни внесено Наказом Міністерства соціальної політики № 1267 від 07.08.2017] – [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#n14>
11. Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 № 1417-2009-п [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-п#Text>
12. Деякі питання діяльності центрів соціальних служб : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 № 479-220-п [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-п#n206>
13. Дія. Цифрова освіта [Електронний ресурс]. URL: <https://osvita.diia.gov.ua>
14. Етика соціального працівника(-ці) [Електронний ресурс]. URL: <https://profihealth.org.ua/uk/lessons/185>
15. Етика соціальної роботи: принципи і стандарти. [Електронний ресурс]. URL: <https://studfile.net/preview/2427144/page:6/>
16. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України : затв. наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 09 вересня 2005 р. № 1965 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text>
17. Журавлєв А. Университет третьего возраста: британская модель [Електронний ресурс]. URL: <http://madan.org.il/ru/news/universitet-tretego-vozrasta-britanskaya-model>
18. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Законодавство України. [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
19. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 № 254-к // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

20. Лаврецький Р. В. Етичні дилеми в соціальній роботі / Р. В. Лаврецький, А. С. Лоза // Молодий вчений. 2017. № 12. С. 81-86. – [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_12_22.
21. Лаврик О. В. Соціальна реклама в сучасному медіапросторі: до визначення поняття. «Філологія. Соціальна комунікація» : вчені записки Тавричного нац. унів. ім. В. І. Вернадського. 2008. Харків. Т. 21 (60). №1. С. 65–70.
22. Лук'янова Л. Концепція діяльності Університетів третього віку. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих ім. Івана Зязюна НАПН України. Київ : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка». 2021. – 70 с.
23. Міжнародна декларація етичних принципів соціальної роботи // Соціальна політика та соціальна робота. – 1998. – № 4.
24. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
25. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
26. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n23>
27. Основные проблемы пожилых людей и способы их решения [Електронний ресурс]. URL: <https://kcsontaseevo.ru/osnovnye-problemy-pozhilyh-ljudej-i-sposoby-ih-reshenija/>
28. Полонская Н. Л. Социальные проблемы пожилых людей [Електронний ресурс]. URL: <https://dom-prestarelih.kiev.ua/blog/socialnye-problemy-pozilyh-ludei>
29. Права людини. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Права_людини
30. Правові основи соціальної роботи. Підручники онлайн [Електронний ресурс]. URL: http://pidruchniki.com/16280414/sotsiologiya/pravovi_osnovi_sotsialnoyi_roboti
31. Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» : Наказ Міністерства соціальної політики України від 25 серпня 2011

- року N 326 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0326739-11#Text>
32. Про захист персональних даних : Закон України від 01 червня 2010 № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 34. Ст. 481.
33. Про інформацію : Закон України від 02 жовтня 1992 № 2657–XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.
34. Про рекламу : Закон України від 03 липня 1996 № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 39. Ст. 181
35. Про соціальні послуги : Закон України від 28 квітня 2019 № 2671-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. Ст. 73.
36. Романовська Л. Соціальна реклама у профілактиці девіантної поведінки молоді. *Social Work and Education*. 2019. [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/24668>
37. Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи [Електронний ресурс] // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2019. №1. С. 70-85. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_1_2019--70-85.pdf
38. Смартфон для батьків [Електронний ресурс]. URL: <https://batky.kyivstar.ua>
39. Соціальна робота в Україні: основні напрями, проблеми та перспективи розвитку : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Дніпропетровськ: 28 квітня 2016 р. / Дніпропетровський Національний університет ім. Олеся Гончара, ред. колегія : проф. Осетрова О. О. та ін. Дніпропетровськ. ДНУ. 147 с.
40. Спільна заява ООН щодо ситуації з літніми людьми в Україні [Електронний ресурс]. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/>
41. «Старіння» планети: чому насправді виникає перенаселення Землі та чим це небезпечно [Електронний ресурс]. URL: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/shho-take-starinnya-planety-ta-chomu-vono-vynyklo-prychyny-ta-naslidky/>
42. Ткаченко А. Университет третьего возраста: какие возможности есть у украинских пенсионеров? [Електронний ресурс]: [офіц. стор]. URL: <https://o->

tkachenko.com.ua/article/2019-03-15-universitet-tretego-vozhrasta-kakie-vozhnosti-est-u-ukrainskikh-pensionerov

43. Україна входить до 30 країн за найбільшою часткою людей похилого віку [Електронний ресурс]. URL:<https://sobor.com.ua/news/den-lyudei-pokhilogo-viku>

44. Університет третього віку – інноваційна послуга для громадян похилого віку. [Електронний ресурс]. URL:<https://dn.gov.ua/news/universitet-tretego-viku-innovacijna-posluga-dlya-gromadyan-pohilogo-viku>

45. Холостова Е. И. Социальная работа с пожилыми людьми: Учебное пособие / Е. И. Холостова. – 6-е изд. Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2010. 344 с.

46. Цифрова грамотність – важлива навичка сучасних людей. Профспілка працівників освіти і науки України [Електронний ресурс] : [офіц. сайт]. URL:<https://pon.org.ua/novyny/8610-cifrova-gramotnst-vazhliva-navichka-suchasnih-lyudey.html>

47. Чисельність населення України варіюється від 28 до 34 мільйонів – демографи [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3692466-ciselnist-naselenna-ukraini-variuetisa-vid-28-do-34-miljoniv-demografi.html>

48. Archana Singh, Nishi Misra. Loneliness, depression and sociability in old age URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3016701/>

49. Psychological Problems in Old Age URL: <https://www.cubaheal-caribbean.com/2020/03/09/psychotherapy-eldery-care/>

50. What Are Everyday Problems for the Elderly? URL: <https://assistinghands.com/20/illinois/hinsdale/blog/what-are-everyday-problems-for-the-elderly/>

Додаток А

Соціальна реклама, поширена в історії на сторінці Інстаграм

Не володіти комп'ютером -
бути безграмотним

Чи дозволяємо ми своїм
рідним бути грамотними?

Додаток Б

Урок з комп'ютерної грамотності для свого дідуся

Додаток В

Обговорення важливих тем з навчання комп'ютерній грамотності

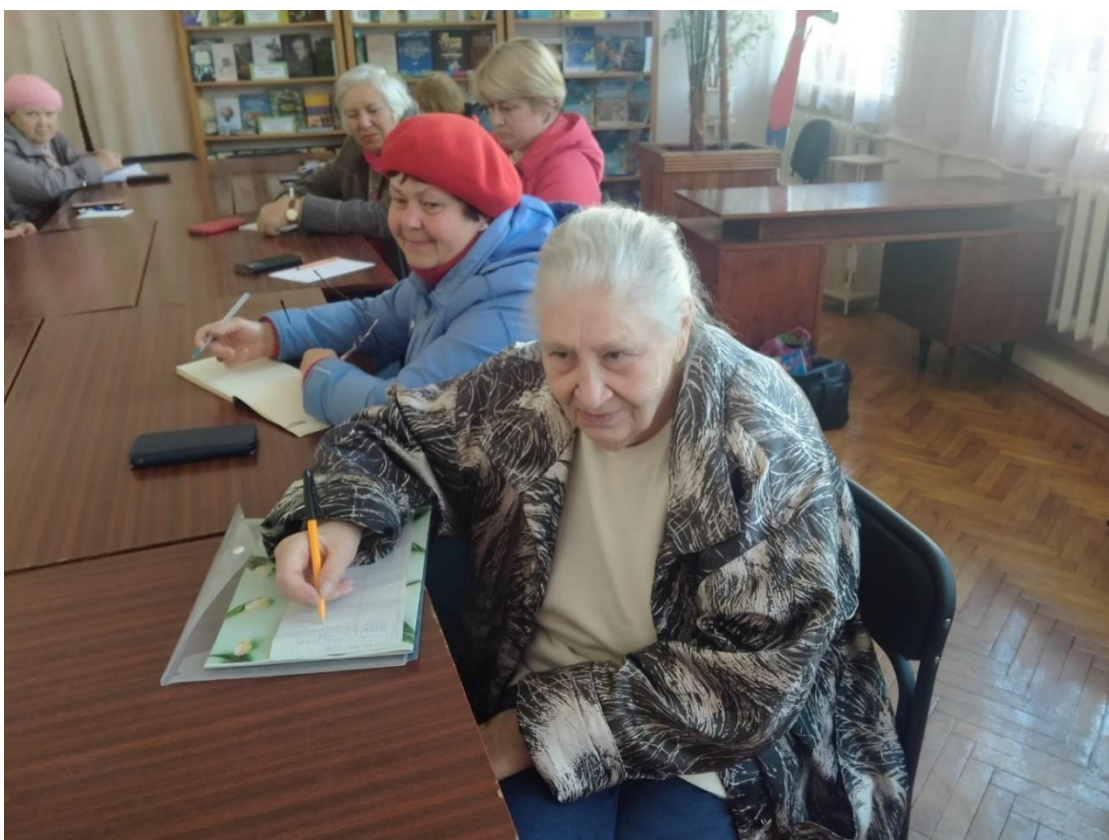
Додаток Г

Експерсія: «Природа рідного краю» в місцевому краєзнавчому музеї імені
О. М. Лазаревського

Додаток Д

Ознайомлення з інтерфейсом операційної системи Android

Додаток Е

Майстер-клас художниці Катерини Смирнової

Додаток Ж

Виставка робіт Тетяни Лихонос

Додаток 3
Лист підтримки

Територіальний центр соціального обслуговування Конотопської
міської ради Конотопського району Сумської області

ЛИСТ ПІДТРИМКИ

Територіальний центр соціального обслуговування Конотопської міської ради вже мав досвід роботи з Жилою Катериною Сергіївною в рамках студентського заходу з навчання малюванню осіб з інвалідністю та людей похилого віку.

Рекомендуємо до проведення на базі Територіального центру соціального обслуговування Конотопської міської ради Конотопського району Сумської області проекту «Цифрова грамотність для людей похилого віку», а саме проведення навчання цифровій грамотності на базі університету третього віку для людей похилого віку.

Реалізація вищезазначеного проекту має мінімізувати цифрову неграмотність серед людей похилого віку та дати можливість покращити вже наявні навички комп'ютерної грамотності.

У свою чергу, зобов'язуємось надати допомогу у залученні учасників до проведення заходу.

Гарантуємо взаємодію щодо реалізації проекту!

З повагою

Директор Територіального центру
соціального обслуговування

В. М. Суятінов